

Barns deltakelse i familieråd

En undersøkelse av familierådsmodellen i familievernet

Alice Birgithe Andersen-Kleven

**Masteroppgave i kultur- og samfunnspsykologi,
Psykologisk Institutt
Det Samfunnsvitenskapelige Fakultet**

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2015

Barns deltakelse i familieråd

En undersøkelse av familierådsmodellen i familievernet

© Alice Birgithe Andersen-Kleven

2015

Barns deltakelse i familieråd.

En undersøkelse av familierådsmodellen i familievernet

Alice Birgithe Andersen-Kleven

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

SAMMENDRAG

Forfatter: Alice Birgithe Andersen-Kleven

Veileder: Agnes Andenæs

Tittel: Barns deltakelse i familieråd. *En undersøkelse av familierådsmodellen i familievern*

Bakgrunn: Denne mastergradsstudien er skrevet med utgangspunkt i et nylig gjennomført pilotprosjekt i regi av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Formålet med pilotprosjektet var å prøve ut familierådsmetoden i familievern. Masteroppgaven har imidlertid ingen formell tilknytning til verken pilotprosjektet eller Bufdir, og står som et selvstendig og uavhengig forskningsprosjekt.

Metode: Jeg har intervjuet to «grupper» som deltok i pilotutprøvingen, totalt er det blitt seks kvalitative intervjuer med henholdsvis tre familierapeuter og tre koordinatore. De seks intervjuene omhandler fire konkrete saker som inngikk i pilotprosjektet. Mitt fokus har særlig vært på *barna* i de fire sakene, og hvordan informantene praktiserer, omtaler og drøfter deres posisjon og deltakelse i de ulike familierådsløpene. Med utgangspunkt i sosiokulturell utviklingspsykologisk fagteori, forstås *barns deltakelse* i denne studien som sosial samhandling og praksiser forankret i hverdagslivets rutiner, relasjoner og organisering. Det er gjort en tematisk analyse av det empiriske datamaterialet.

Resultater: Analysen viser at alle informantene er svært opptatt av å finne fram til *gode løsninger* for barna, og har forskjellige ideer om hvordan familierådsmodellen kan bidra til dette. Samtidig er det stor variasjon i de ulike barnas deltakelsesmuligheter. Konflikter og samspill mellom de voksne partene tar mye av informantenes tid og fokus, og dette kan synes å gå ut over spesielt de *minste* barnas medvirkning. Storfamilien og det utvidede nettverket spiller en sentral rolle i alle fire sakene, og blir sett både som del av problemet og som en ressurs for hvordan barnet kan få det bedre.

Utprøvingen av familieråd fremstår som meget krevende for de som har deltatt i det. Bufdir har stilt detaljerte krav til gjennomføringen, og uttrykt høye forventninger om hva det skulle føre til. Ikke minst om økt fokus på barns deltakelse, som jeg har tatt for meg. Det kan diskuteres om en «ny» og ressurskrevende metode med mange hensyn og pressede tidsrammer, kombinert med et noe mangelfullt teoretiske grunnlag, har vært egnet til å løfte frem barn og barns medvirkning i pilotprosjektet.

FORORD

I 2012 var jeg så heldig å få praksis i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og avdeling for barnevern. Mitt første møte med offentlig forvaltning og barnevern som fagfelt, var en flott og lærerik opplevelse! Jeg fikk jobbe sammen med mange dyktige folk, og fikk øynene opp for et nytt (for meg) og spennende fagfelt. Et interesseområde som har fulgt meg siden, og som har bidratt sterkt i valg av fokus for masteroppgaven. Jeg ble våren 2014 tipset av en tidligere kollega om et nylig oppstartet pilotprosjekt, og bestemte meg for at tiden var inne for å fullføre mastergraden. Muligheten til å gjennomføre mastergradsprosjektet har vært et stort privilegium.

Jeg hadde selvfølgelig ikke klart dette uten alle menneskene rundt meg! Så tusen takk til Svanhild Vik og Marianne Bie i Bufdir, for meget verdsatt engasjement, bistand og råd. Takk til pilotkontorene for stor samarbeidsvilje og interesse, og særlig stor takk til alle informantene som velvillig stilte opp til intervju. Av hensyn til anonymitet nevnes ingen navn, men dere vet hvem dere er! En STOR takk rettes til min tålmodige og kunnskapsrike veileder Agnes Andenæs. Ditt praktiske fokus og gode råd har betydd svært mye!

Ønsker også å takke alle mine medstudenter fra kultur- og samfunnspsykologikullet i 2010, for et minnerikt og flott første år. Tusen takk til alle min herlige venner, for utrettelige heia-rop gjennom det hele! Takk til mine fantastiske foreldre for all hjelp og støtte, og min snille lillesøster for gode råd og korrekturlesing. Og sist men ikke minst, takk til min bestevenn og ektemann Petter, for at du alltid er der for meg!

Oslo, juni 2015

Alice Birgithe Andersen-Kleven

INNHALDSFORTEGNELSE

INTRODUKSJON	1
Syn på barn og barndom.....	1
Presentasjon av Bufdirs pilotprosjekt.....	5
Masteroppgavens fokus.....	8
TIDLIGERE FORSKNING OG TEORETISKE DISKUSJONER	9
Barns deltakelse som begrep og forskningsfelt.....	9
Familierådsmetoden	12
Foreldrekonflikt, samlivsbrudd og påvirkning på barn	16
Sosiokulturell utviklingspsykologi som teoretisk rammeverk	18
Masteroppgavens deltakelsesbegrep	19
METODE	20
Innsamling av data	20
Forskningsprosessen.....	21
Etiske hensyn.....	25
RESULTATER OG DISKUSJON.....	27
Begrunnelser for valg av saker til familierådsutprøvingen	27
Praktisering, begrunnelser og forståelser av barns deltakelse?	32
Prosedyre og gjennomføring – implikasjoner for barna?.....	39
AVSLUTTENDE DISKUSJON	44
Hva kom ut av undersøkelsen?.....	44
Veien videre	45
LITTERATURLISTE	47
VEDLEGG	52

INTRODUKSJON

Masteroppgaven tar utgangspunkt i et nylig gjennomført pilotprosjekt i regi av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), hvor man ønsket å prøve ut familierådsmodellen i familievernnet. Mitt fokus har vært på barna som deltok i utprøvingen, og hvordan familieterapeuter og koordinatorene omtaler, drøfter og har *gjort* barns medvirkning og deltakelse i fire konkrete familierådsløp. I den forbindelse er det hensiktsmessig å redegjøre for ulike måter å tenke rundt barn og barndom, da ulike forståelsesmodeller har betydning for hvordan man snakker om og involverer barn. Bufdirs ønsker og mål med utprøvingen beskrives også, for å gi leseren en bedre forståelse for rammen rundt de konkrete sakene.

Syn på barn og barndom

Teorier, holdninger og ideer som omhandler forståelsen av barn og barndom er i stadig endring. De siste tiårene har de vært dominert av et syn på barn som aktive og kompetente deltakere i sosiale samspill, og dette er oppfatninger som bl.a. fungerer som viktige premissleverandører for dagliglivets oppdragelse, så vel som den offentlige samtale, politiske virkemidler og profesjonell virksomhet som omfatter barn (Raundalen, 2015; Gulbrandsen, L. M., 2014). Det følgende utdraget er hentet fra Utdanningsdirektoratets hjemmeside, og illustrerer dette barnesynet:

Barns utvikling ses som et dynamisk og tett sammenvevd samspill mellom deres fysiske og mentale forutsetninger og miljøet de vokser opp i. Barn er sosiale aktører som selv bidrar til egen og andres læring. Samspill med andre mennesker er avgjørende for barns utvikling og læring (Utdanningsdirektoratet, 2014).

I førindustriell tid (bondesamfunn) ble barn sett på som «små voksne», og barndom ble ikke betraktet som vesentlig forskjellig fra voksnes tilværelse. I stedet var barn en viktig kilde til både arbeidskraft og arbeidsinntekt. Strandbu (2007) tar utgangspunkt i Ariés (1980, gjengitt i Strandbu, 2007, s. 41), og viser til at ideen om barndom som en *egen* og *beskyttet* livsfase vokste frem i Europa først på slutten av 1600-tallet. Med bakgrunn i opplysningstidens strømninger på 1700-tallet og 1800-tallets industrialisering, fattes en stadig økende interesse for menneskerettigheter. Og på slutten av 1800-tallet ser man disse endringene reflektert i norsk lovgivning, bl.a. ved at det innføres allmenn skolegang og man forbyr industriarbeid for barn under 12 år.

Utover på 1900-tallet finner man stadig mer omfattende endringer i forholdet mellom

foreldre og barn, med et større fokus på foreldrenes plikter og ansvar overfor barna (Strandbu, 2007; Skivenes & Strandbu, 2004). På samme tid begynner vitenskapen for alvor å fatte interesse for barns utvikling, og tenkningen på 1900-tallet er sterkt preget av stadieteori og en utviklingspsykologi som anser barndom som styrt av universelle og generaliserte utviklingsforløp (Johansen, 2009). Barn og barndom blir imidlertid ikke betraktet som særlig viktig eller interessant i seg selv, og forskningen er mest opptatt av *hva* eller *hvem* barnet skal bli (becoming) som voksne (Guldbrandsen, L. M., 2014). Ideen er at barn trenger beskyttelse og skjerming, da de anses som sårbare, irrasjonelle, mangelfulle og egosentriske (Strandbu, 2007; Johansen, 2009; Skivenes & Strandbu, 2004). Den videre fremveksten av modernisme og individualisering (ca. 1950 i Norge) medfører at barn går fra å betraktes som familiens eiendom og en ressurs for foreldrene, til å forstås som et individ med egne rettigheter og «livsprosjekter» (Ulvik, 2009).

Siden slutten av 1970-årene har man i Norge og vestlige samfunn generelt, hatt det som kalles et paradigmeskifte i synet på barn og barndom (Johansen, 2009; Strandbu, 2007). Dette ses bl.a. i sammenheng med nye syn på kunnskap (at den positivistiske forskningstradisjonen fikk nye utfordrere spesielt innenfor samfunnsvitenskapene, deriblant sosialkonstruksjonismen), og at det ble produsert forskning som ga et bilde av barn som betraktelig mer kompetente enn man tidligere hadde trodd. Et eksempel her er (sped)barns evne til intersubjektivitet (Strandbu, 2007; Skivenes & Strandbu, 2004; Ulvik, 2009). Som et resultat vokser det fram en ny fag- og forskningstradisjon som bl.a. omtales som «den nye barndomsforskningen» eller «den nye barndomssosiologien» (Angel, 2010; Christiansen, 2012; Johansen, 2009; Strandbu, 2007). I denne tradisjonen erkjennes barn som aktive, autonome og handlende sosiale aktører og subjekt, med egne verdifulle og interessante opplevelser, kunnskaper, forståelser, meninger og behov. Til forskjell fra et mer tradisjonelt fokus på barns utvikling og sosialisering (human-becomings), tar den nye barndomsforskningen utgangspunkt i det eksisterende barnet (human-beings) og fremhever også den samfunnsmessige betydningen av barn og barndom (Christiansen, 2012; Johansen, 2009; Strandbu, 2007). Barnet blir omtalt som ekspert på eget liv, og i forskningen argumenteres det bl.a. for å gjøre barn til medforskere. Barn og barndom blir i tillegg oppfattet som en sosial, økonomisk og kulturell konstruksjon (Andenæs, 1991; Johansen, 2009).

Sentralt i denne utviklingen står FNs barnekonvensjon av 1989 (Jf. barnekonvensjonen 20/11 1989), samt de rettslige ordningene som følge av ratifisering og inkorporering av

konvensjonen i norsk lov (Gulbrandsen, L. M., 2014). Følgende artikler i barnekonvensjonen er spesielt betydningsfulle for denne oppgavens tematikk: Artikkel 2: Rettighetene som barnekonvensjonen gir, omfatter *alle* barn, uavhengig av rase, kjønn, religion, språk, hudfarge, nasjonalitet, etnisitet, politisk oppfatning, funksjonshemming, mm. Artikkel 3: fastslår at barn skal sikres «den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel», samt at prinsippet om «barnets beste» skal ligge til grunn for «alle handlinger som berører barn». Strandbu (2007) viser til at prinsippet om barnets beste er åpent for tolkning, og at ulike forståelser vil ha følger for hvordan de andre av konvensjonens artikler leses. Artikkel 5: vektlegger nødvendigheten og ansvaret for å gi barn «veiledning og støtte, tilpasset dets gradvise utvikling av evner og anlegg, under barnets utøvelse av rettighetene anerkjent i denne konvensjonen». Den artikkelen som det oftest henvises til i diskusjoner rundt barns deltakelse og aktørstatus er Artikkel 12: som omhandler barns rett til å «bli hørt» og å «uttrykke sine synspunkter»:

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.
2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett. (Gjengitt i Gulbrandsen, L. M., 2014; Høstmælingen, Kjørholt & Sandberg, 2009).

Av norsk lovgivning som i størst grad reflekterer barnekonvensjonen i forhold til profesjonell virksomhet, er barnevernlovens § 6-3:

Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet (Jfr. Lov om barneverntjenester 17/7 1992 nr. 100 §§ 6-3)

Samtidig med denne framhevingen av på barn som kompetente aktører med rett til deltakelse, er det flere fagfolk som peker på farene og ulempene ved å bl.a. legge for mye (voksen)ansvar over på barna, og et altfor ensidig fokus på barns rettigheter og aktørstatus (Angel, 2010, Raundalen, 2007; Strandbu, 2007). Christiansen (2012) argumenterer for et mer sammensatt syn på barn. Han hevder at forståelsen av barnet som aktør må suppleres, og påpeker at barns

rett til beskyttelse er *likestilt* med retten til deltakelse og nødvendige materielle ressurser (jfr. de tre P'er: protection, provision og participation). Han viser videre til at man i den moderne barndomssosiologien forstår barn også som i behov av voksnes omsorg og beskyttelse. Strandbu (2007) fremholder at det i denne debatten kan identifiseres en todeling, hvor man på den ene siden ser barn som sårbare og i behov av beskyttelse, og på den andre som aktive subjekt.

Man har altså de siste tiårene gått fra ideer om «lydighetsbarnet», «behovsbarnet» og det sårbare «novisebarnet», til forestillingene om «kompetansebarnet» og «det åpne barnet» (Ulvik, 2009; Raundalen, 2015).

Sentralt i det som nå er det rådende synet på barn og barndom, står tre begreper som ofte kommer opp i forbindelse med offentlige, politiske og faglige diskusjoner på temaet, nemlig: «Barnets beste», «barneperspektivet», og «barns deltakelse». De to første presenteres meget kort i det følgende, mens teori- og fagtradisjon knyttet til barns deltakelse redegjøres for i større detalj på et senere tidspunkt. Dette da deltakelse for barn (i familieråd) er denne masteroppgavens hovedanliggende.

Barnets beste. Begrepet «barnets beste» er å finne i både FNs barnekonvensjon (artikkel 3), og i Lov om barn og foreldre. Hensynet til barnets beste skal ifølge norsk lovgivning ligge til grunn for alle avgjørelser og handlinger som angår barn. Haugli (2008, gjengitt i Rød, 2010, s. 118) viser til at prinsippet fordrer at man tar «utgangspunkt i det enkelte barns individuelle behov og forutsetninger». Det påpekes imidlertid at begrepet er noe vagt da det ikke defineres klart, og at forskningen viser stor variasjon i hvordan begrepet fortolkes og anvendes innenfor ulike fagdisipliner og sammenhenger. Makten til å definere hva som er barnets beste ligger da som regel hos de profesjonelle i møte med barnet, og hva disse vurderer som akseptabelt eller ikke (Angel, 2010). Slik begrepet brukes i bl.a. den politiske debatten, kan man se prinsippet om barnets beste både som premiss og resultat. Det konkluderes med at dette kan bety at barns interesser og behov skal ha forrang overfor f.eks. foreldrenes (Rød, 2010; Strandbu, 2007).

Barneperspektivet. Begrepet «oppsto» på 1990-tallet, og omtales som både et strukturelt, kontekstuellt, kulturelt og historisk begrep (Strandbu, 2007). Kravet om at man må eller bør ha et barneperspektiv, er ifølge Raundalen (2007, s. 176) «en av de mest vanlige programformuleringene du møter når det gjelder innsats for barn og politikk for barn». Men hva vil det egentlig si å ha et barneperspektiv? Kort sagt kan det å ha et barneperspektiv sies å minimum omfatte barnets eget ståsted og synsvinkel, i tillegg til andres (som regel voksne)

fokus på barnet og hensyn til dette. Angel (2010) peker på at det finnes en rekke ulike definisjoner og forståelser av begrepet. Raundalen (2007, s. 176) nevner i sin artikkel om «det enkle barneperspektivet», en rekke spørsmål som bør stilles for å sikre at man praktiserer et barneperspektiv. Han tar da utgangspunkt i et tenkt tilfelle hvor målet er å skape bedring for «barn som lever under harde vilkår». Det er da ifølge ham selv hovedsakelig fire spørsmål som er viktige: Er det barn der? Har de barn (eventuelt barnebarn)? Er barna blitt hørt, og hvor gamle er de? Hva tåler barna? Strandbu (2007; 2008) diskuterer barneperspektivet spesifikt i tilknytning til familierådsmodellen, da dette begrepet er definert som familierådets «femte hjørnestein». Hun viser til at et barneperspektiv i den forbindelse har tre viktige komponenter: For det første en historisk og kulturell forståelse av barn og barns rettigheter, med utgangspunkt i gjeldende lovverk. I norsk kontekst pekes det bl.a. på barns rett til å delta, og hensynet til barnets beste. For det andre dreier det seg om de voksne rundt det aktuelle barnet, som med utgangspunkt i den første komponenten, skal forsøke å finne løsninger til beste for barnet basert på barnets egne ønsker. Og til slutt finner vi barnets eget perspektiv. Dette da barn ofte kan ha andre fokus og ønsker enn det voksne vurderer som viktig.

Presentasjon av Bufdirs pilotprosjekt

Denne masteroppgaven skrives med utgangspunkt i et nylig gjennomført pilotprosjekt i regi av Barne-, Ungdoms- og Familiedirektoratet (Bufdir), der man ønsket å prøve ut familierådsmodellen i familievernnet. I det følgende skal jeg presentere bakgrunn og formål med dette pilotprosjektet.

Hvorfor utprøving av Familieråd i Familievernnet? Prosjektskissen fra Bufdir er relativt kort og lite utfyllende. Ifølge dokumentet er prosjektets navn; «*Familieråd, utprøving i familievernnet. Et pilotprosjekt i 2013-2014*». Bufdir står som oppdragsgiver og eier av prosjektet. Prosjektet er forankret i to av direktoratets avdelinger, i tillegg til de to regionskontorene (Bufetat) hvis totalt fire familievernkontor deltar i utprøvingen. *Hvilke* fire familievernkontor det gjelder nevner jeg ikke av hensyn til informantenes anonymitet, samt hensyn til omtalte tredjeparter. Knyttet til prosjektet er også de respektive regionenes familierådskoordinator.

Som bakgrunn for pilotprosjektet oppgis erfaringer med familierådsmetoden, som ifølge dokumentet er en «kunnskapsbasert arbeidsmåte for å involvere brukere». Det påpekes at familieråd har vært benyttet i norsk barnevern siden 2007, og at man i en rekke andre land anvender metoden på flere områder utover barnevern. Det fremheves at familieråd har en «modell og struktur for å involvere barn». Det vises videre til tildelingsbrevet for 2013 som

oppfordrer til samarbeid mellom barnevern og familievern, samt disponeringsbrevet for 2013 hvor regionene gis i oppdrag å «ta i bruk familieråd på utvalgte familievernkontor».

I prosjektbeskrivelsen fremkommer det tydelig at Klient- og resultatstyrt praksis (KOR) skal benyttes i sakene hvor familieråd utprøves. Dette begrunnes bl.a. med at KOR allerede er innført ved alle Bufetats familievernkontor, og at dette er et «forskningsbasert verktøy for brukermedvirkning i klinisk-praktisk arbeid». Man tenker seg altså at «systematisk bruk av KOR når familieråd gjennomføres» vil styrke brukermedvirkningen ytterligere. Det legges til at man allerede har benyttet elementer fra KOR ved flere familieråd, og at erfaringene med det har vært gode. KOR er altså en måte å sikre brukermedvirkning, ved at man bl.a. gir brukerne muligheten til å vurdere sine egne tjenester og behandlingstilbud. KOR består av to utfyllingsskjema; ett for såkalt «endringsvurdering» og ett for «samtalevurdering». Disse skjemaene fungerer både som konkret tilbakemelding til tjenesteyter og profesjonsutøvere, og som hjelpemiddel i terapi og samtaler i ulike behandlingstilbud. Det finnes egne KOR-skjema for barn, hvor de som er utviklet for «barn og unge» er svært lik skjemaene for voksne, mens de som er for «små barn» består av ansikter med ulike ansiktsuttrykk.

Utprøvingen av familieråd avgrenses til *«saker der det er samlivsbrudd med konflikt mellom partene og det skal finnes gode løsninger for barn»*. Ifølge dokumentet er utprøvingen av familieråd et «ledd i Bufdirs arbeid med kvalitetsutvikling». Dette innebærer bl.a. å; innhente en kunnskapsstatus om familieråd (i familievern) og prøve ut om familierådsmetoden er egnet for familievernet. Ved bruk av KOR, ønsker man å finne ut om familieråd bidrar til å gi barn i familievernet «innflytelse i saker som gjelder dem selv» og en «subjektiv opplevelse av endring», samt at metoden oppleves trygg for barn og foresatte/familie. Videre ønsker direktoratet å undersøke om familieråd «bidrar til sammenheng i tjenestetilbudet for barn og familier som er brukere av familievernkontoret», og kartlegge rammebetingelser for bruk av familieråd i familievernet. Det angis videre tre resultatmål for utprøvingen, nemlig; 1) at «barn involveres i saker som gjelder dem selv», 2) at «familieråd prøves ut i minst tre saker ved hvert av pilotkontorene», og 3) at «familien brukes som ressurs for å løse samværs og konfliktsaker der det skal finnes gode løsninger for barn». Som ledd i en løpende evaluering er det utviklet et evalueringsskjema som skal fylles ut av saksbehandler, og i tillegg skal KOR-skjemaet fylles ut av barn, foreldre, koordinatore og saksbehandlere etter «endtlig prosess». Ved prosjektets slutt skal det også utarbeides erfaringsoppsummeringer, sluttrapporter og en sluttevaluering.

Familierådsutprøvingen i familievernnet kan ses som et ledd i en større politisk og offentlig satsning. Det sentrale er hvordan man kan få til økt brukermedvirkning og involvering av barn (i familievernnet), spesielt i saker hvor det er såkalt høykonflikt mellom partene. Det er også et uttrykt ønske om større samarbeid mellom barnevern og familievern. Jeg vil derfor kort skissere kjennetegn ved disse institusjonene, og tydeliggjøre noen forskjeller mellom dem.

Barnevern vs. Familievern. Barnevernet og familievernnet er begge underlagt Bufetat (Barne-, ungdoms- og familieetaten), som blir ledet av Bufdir. Disse opererer innenfor rammene av (delvis) ulike lovverk, forskjellige arbeidskulturer og ansatte med bakgrunn i ulike teoretiske og faglige tradisjoner.

Barnevernet arbeider som navnet tilsier, hovedsakelig med å sikre barn og unge gode og trygge oppvekstvilkår. Ansvar for omsorg og oppdragelse ligger først og fremst på foreldrene, men i noen tilfeller vil det være nødvendig å gripe inn og hjelpe. Barnevernets hovedansvar er å handle til det beste for barna, og det vil være tilfeller der barnevernets vurderinger ikke samsvarer med foreldrenes ønsker og meninger (Bufdir, 2015). Barnevernets arbeid er styrt av fire førende grunnprinsipper: Det mildeste inngreps prinsipp, prinsippet om barnets beste, det biologiske prinsipp, og «permanency planning» (Strandbu, 2007). I dette ligger blant annet at tiltak fra barnevernet skal være så lite inngripende som mulig, og man skal forsøke å gi hjelpetiltak i hjemmet. I tilfeller hvor disse tiltakene ikke er tilstrekkelig, vil man måtte vurdere plassering utenfor hjemmet (i kortere eller lengre perioder). Barnevernet fungerer derfor både som hjelpeinstans og kontrollinstans (Bufdir, 2015). Det har lenge vært fokus på barns deltakelse i barnevernet. Forskning fra barnevernsfeltet tyder imidlertid på at det fremdeles gjenstår en del hindringer og utfordringer i å realisere barns deltakelse og aktørskap (Christiansen, 2012; Strandbu & Vis, 2008), og at barnevernet i liten grad faktisk snakker med barn (Gulbrandsen, L. M., 2014).

Familievernnet tilbyr en rekke tjenester for både enkeltpersoner, par, familier, barn og unge. Hovedfokus ligger på å hjelpe familier i møte med utfordringer og konflikter, og mye er rettet mot vansker i parforhold. Tilbudene i familievernnet er gratis og åpne for alle, og inkluderer både rådgivning og samtaler, mekling ved separasjon og samlivsbrudd, kurs og gruppetilbud, samt diverse informasjonsvirksomhet. I Norge er det én times lovpålagt mekling i tilfeller hvor foreldre med felles barn under 16 år skal separeres (Bufdir, 2015). Historisk sett har det vært lite tradisjon i familievernnet for å inkludere barn da fokus har vært på de voksne, og barna, definert som pårørende, har kommet mer i bakgrunnen (Hareide, 2011). De siste årene har det som nevnt vært et økende fokus på både brukermedvirkning og

barns deltakelse. Den nylige innføringen av KOR ved alle landets familievernkontor, samt pilotutprøvingen som denne masteroppgaven tar utgangspunkt i, kan begge ses som eksempler på dette.

Masteroppgavens fokus

I denne masteroppgaven har jeg valgt å rette oppmerksomheten mot barna som var involvert i Bufdirs pilotprosjekt og deres deltakelsesmuligheter; nærmere bestemt på hvilken *plass* barna gis i de voksnes fortellinger, og hvordan barns deltakelse *gjøres*. I dette tilfellet gjelder det spesielt profesjonsutøverne i rollene som familieterapeuter og koordinatorene. Jeg har altså vært opptatt av barns medvirkning i de konkrete sakene, og med et spesielt fokus på hvordan dette ble forhandlet, praktisert og diskutert innenfor rammen av familievernet.

Forskningsspørsmålene som ligger til grunn for denne oppgaven er: *Hvilken plass får barna og deres hverdagsliv i pilotstudiens saker? Hvilken plass gis konflikten og de voksne partene i saken? På hvilke måter snakker de voksne aktørene om barna i sakene? På hvilke måter blir barna inkludert og deltakende i sine saker? Hvilke rom for deltakelse er tilgjengelig for barna?*

TIDLIGERE FORSKNING OG TEORETISKE DISKUSJONER

Som nevnt er fokus for denne studien på *barns deltakelse* i familieråd, med utgangspunkt i Bufdirs utprøving av familieråd i familievernet. Et premiss for sakene man ønsket utprøving i, var at det skulle være *samlivsbrudd med (høy)konflikt mellom foreldrene*. I det videre vil jeg derfor presentere kunnskapssituasjonen på fagfeltene som omhandler barns deltakelse, familieråd, samt foreldekonflikt og samlivsbrudd.

Barns deltakelse som begrep og forskningsfelt

Både Christiansen (2012) og Ulvik (2009) påpeker at den retoriske kampen om barns deltakelse i stor grad er vunnet. Vi er inne i en tid som er preget av en barnevennlig innstilling, hvor «alle» er enige om betydningen av både *barns rettigheter*, *barns beste*, *barneperspektivet* og ikke minst *barns deltakelse* (Strandbu, 2007; Ulvik, 2009). Det synes imidlertid å oppstå noen problemer når barns deltakelse skal realiseres i (profesjonell) praksis, særlig knyttet til spørsmålet om hva man egentlig *mener* med (barns) deltakelse – altså innhold og definisjon – samt hvordan barns deltakelse skal *iverksettes og virkeliggjøres* (Christiansen, 2012; Strandbu & Vis, 2008; Skivenes & Strandbu, 2004; Ulvik, 2009).

Barrierer for barns deltakelse. Christiansen (2012) viser i sin artikkel til fire typer «barrierer». Disse dreier seg for det første om en holdning til barn som sårbare og med manglende forståelse for situasjonen. Man er altså bekymret for belastningen på barna, og unnlater derfor å inkludere dem i «saken». Den andre typen barrierer omhandler profesjonsutøvers opplevde (manglende) kompetanse når det gjelder å kommunisere med barn, spesielt om litt vanskelige ting. Profesjonsutøvere vegrer seg for å ha samtaler med barn, da de er usikre på *hvordan* man faktisk skal snakke med dem. Det tredje forholdet handler om de strukturelle og organisatoriske rammene for profesjonsutøvernes arbeid. Det vises til at arbeidsformen i f.eks. barnevernet er preget av høyt tidspress, systemkrav og gjennomtrekk av ansatte, samt manglende praktisk tilrettelegging og rutiner for barns deltakelse. Dette lar seg vanskelig forene med presiseringen av barns deltakelse som en gjennomgående og kontinuerlig prosess som krever individuelle hensyn og tilpasninger (Gulbrandsen, L. M., 2014; Strandbu & Vis, 2008). Strandbu og Vis (2008) påpeker også at når det er uklart hva barns deltakelse innebærer og det ikke foreligger konkrete retningslinjer for hvordan det skal prege saksbehandlingen, blir det opp til den enkelte profesjonsutøver å gi barns deltakelse innhold og form. Den fjerde og siste typen av barrierer for barns deltakelse, dreier seg om at barns medvirkning ofte anses som ubetydelig for sakens progresjon og resultat. Involvering av barn oppfattes heller som forstyrrende og noe som hemmer effektiv

saksbehandling. (Christiansen, 2012). Dette kan bl.a. føre til at barns deltakelse reduseres til noe som er «unnagjort» med én samtale.

Forskning på barns deltakelse. Det finnes en betydelig mengde forskning på barns deltakelse, spesielt innenfor rammene av barnevernet. Blant annet viser studier at barnevernet i de aller fleste saker både møter og snakker med de aktuelle barna, men at de færreste av disse samtalene har barns medvirkning i beslutningsprosessen som fokus. Barna kommer sent inn i prosessen, og blir sjeldent gitt innflytelse i beslutninger og valg av f.eks. tiltak. På denne måten foregår samtaler med barn ofte *på siden* av prosessen, og ikke som *en del av* den (Strandbu & Vis, 2008). Vis (2008, gjengitt i Strandbu & Vis, 2008, s. 34) påpeker at når barn deltar på et møte øker sannsynligheten for innflytelse i egen sak betraktelig, sammenlignet med barn som kun har samtale med saksbehandler. Analyser av intervjuer med barn og unge selv, gir flere argumenter for at barn bør involveres i beslutningsprosessen i egen sak. Først og fremst påpeker barna at det tross alt er mest rettferdig da det jo er deres liv det dreier seg om. Videre kan barn få nyttig informasjon, erfaring og lærdom ved å delta, og dermed lettere forstå hva som foregår. Sist men ikke minst mener barna at det fører til bedre og mer legitime avgjørelser når de selv har vært med i beslutningsprosessen (Strandbu, 2007, 2008; Strandbu & Vis, 2008; Christiansen, 2012). Dette støttes bl.a. av forskning som viser at ungdom som ble tidlig inkludert i familierådsprosessen, var mer aktive underveis og tok større ansvar for sin egen situasjon. Og selv om barn ønsker å ha mulighet til å uttrykke egne meninger i saker som vedrører dem, har de forståelse for at de verken kan eller skal bestemme helt selv. Det viktigste for dem er å bli sett, hørt, forstått og inkludert i prosessen. Barn er altså ofte opptatt av stemning og hvordan prosessen foregår, mens voksne har tendens til å fokusere mer på utfall og resultatet av avgjørelsene som skal tas (Horverak, 2006, gjengitt i Strandbu & Vis, 2008, s. 34). På bakgrunn av denne og annen forskning, identifiserer Strandbu og Vis (2008) tre forutsetninger for barns deltakelse i barnevernet og barnevernets beslutningsprosesser. For det første at deltakelse må anerkjennes og tilrettelegges som en prosess, for det andre at det må være hensiktsmessige «arenaer» der barn kan inngå i meningsskaping og utveksling, og for det tredje at deltakelse og medvirkning må tilpasses det enkelte barn.

I den teoretiske faglitteraturen på barns deltakelse finner man hovedsakelig to retninger eller «diskurser». Den ene retningen beskrives som en teoretisk, normativ eller faglig diskurs med et hverdagslivsfokus på barn som sosiale kompetente aktører, og er i stor grad forankret i det som bl.a. blir kalt for en sosiokulturell-, konstruktivistisk- eller kulturpsykologisk fagtradisjon. Den andre retningen omtales bl.a. som en juridisk, normativ, eller

rettighetsdiskurs. Denne dreier seg da om de juridiske rettighetene barn har, spesielt med utgangspunkt i FNs barnekonvensjon av 1989 (bl.a. Christiansen, 2012; Gulbrandsen, L. M., 2014; Strandbu, 2007; Ulvik, 2009).

Barns deltakelse som juridisk og normativt begrep. Sentralt i denne forståelsen av barns deltakelse står FNs barnekonvensjon, i tillegg til relevant norsk lovgivning (Gulbrandsen, L. M., 2014). Det påpekes at barns deltakelse i en rettighetsdiskurs er sterkt knyttet opp mot offentlige tjenester og profesjonsutøvelse, og kan kort sagt sies å omhandle hvorfor barn skal *behandles* som aktører (Christiansen, 2012). Innenfor denne diskursen ser man deltakelse som noe målbart, og snakker forenklet om *deltakelse* eller *ikke deltakelse* (Ulvik, 2009). L. M. Gulbrandsen (2014, s. 13) viser til at barnekonvensjonen inneholder to ulike deltakelsesbegrep; det ene handler om deltakelse som medbestemmelse eller medvirkning i «alle forhold som vedrører barnet», mens det andre dreier seg om barns deltakelse som «medborger i samfunnet». Retten til medvirkning i «alle forhold som vedrører barnet» er i tillegg innarbeidet i norsk lovgivning. Det påpekes samtidig at konvensjonen også presiserer at barn har behov for voksnes støtte og omsorg tilpasset deres alder og modenhet. Det er dermed i spenningsfeltet mellom rett til beskyttelse på den ene siden og retten til deltakelse på den andre, at barn befinner seg. I dette ligger det implisitt at *noen*, altså voksne, har makt til å fortolke og vurdere barns kompetanse, alder og modenhet (Angel, 2010; Ulvik, 2009).

I norsk kontekst er det Lov om barnevern (1992) som i størst grad understreker barns deltakelse i profesjonell praksis, og § 4-1 i denne loven ble nylig endret, fordi man så et behov for å tydeliggjøre *betydningen* av barns deltakelse for bl.a. selvfølelse, verdighet, bedre tilpasset hjelp, og større legitimitet i forhold til beslutninger. I Prop. 106 L (Regjeringen, 2012-2013) påpekes det at retten til medvirkning er å regne som en prosess, og derfor bør foregå løpende gjennom hele saken (Gulbrandsen, L. M., 2014). Gulbrandsen, Seim og Ulvik (2012. Gjengitt i Gulbrandsen, L. M., 2014, s. 38) fremhever at «flere samtaler legger til rette for medvirkningsprosesser der barn og profesjonsutøver samarbeider over tid. Dermed kan begges forståelser av barnets situasjon utvikles og gis betydning i et langsgående samvirke, noe som kan styrke barnets innflytelse i egen sak». Barns deltakelse innenfor en rettighetsdiskurs består altså av juridiske «pålegg» rettet spesielt mot offentlige tjenester og profesjonsutøvere, hvor det da er opp til disse voksne å vurdere, tilrettelegge og realisere barns medvirkning og deltakelse (Angel, 2010; Christiansen, 2012; Gulbrandsen, L. M., 2014; Ulvik, 2009).

Barns deltakelse som teoretisk eller sosiokulturelt perspektiv. Her er fokuset på hvorfor man skal *se* barn som subjekt og aktør, og at all handling og samhandling er å regne som deltakelse bare i ulike former. Ikke-deltakelse er derfor uvesentlig som konsept, da man heller er opptatt av på hvilke *måter* og ut ifra hvilke *muligheter* barn deltar. (Christiansen, 2012; Ulvik, 2009). Barns deltakelse som sosiokulturelt perspektiv knyttes av flere opp mot «den nye barndomssosiologien» (Christiansen, 2012; Ulvik, 2009).

Johansen (2009) fremholder imidlertid at man i den nye barndomssosiologien kan skille mellom flere ulike tilnærmingen eller fokus. På denne måten rommes *både* rettighetsdiskursen og den sosiokulturelle diskursen av den nye barndomssosiologien, men hvor rettighetsdiskursen ses å være mer universalistisk (rettet mot alle barn) og strukturell (barndom som samfunnsstruktur), og den sosiokulturelle diskursen hovedsakelig handler om barnet som individ (det partikulære) og aktivt handlende subjekt (sosial aktør). Dette er aktuelt da flere argumenterer for et utvidet perspektiv på barns deltakelse, som kombinerer elementer fra begge de to ovenfor nevnte diskursene. Det påpekes at disse ikke står i motsetning til hverandre, men tvert imot bør supplere, utvide og videreutvikle hverandre (Christiansen, 2012; Ulvik, 2009; Strandbu, 2007). Det sosiokulturelle deltakelsesbegrepet danner den teoretiske bakgrunnen for denne masteroppgaven, og blir nærmere presentert i neste kapittel.

Familierådsmetoden

Kort beskrevet er Familieråd en måte å involvere barn, familie og utvidet nettverk i beslutningsprosesser og gi dem beslutningsmakt, samtidig som man minsker det offentliges innblanding (Saasen, 2012). Metoden er kjent under mange navn, og kalles blant annet også "familierådslag" og "nettverksråd", eller "Family Group Conference" (FGC) på engelsk. Målet med et familieråd er å både finne fram til gode løsninger og prosesser, hvor barn og barns behov står i sentrum. Familierådsmodellen fokuserer på familiens og nettverkets egne ressurser, og tanken er at man ved å mobilisere slekt og nettverk kan finne løsninger som blir mer bærekraftige, legitime og varige. En annen tenkt virkning er at man samtidig skaper bedre samarbeid mellom det offentlige (som regel barnevernet) og familien (Havnen & Christiansen, 2014; Strandbu, 2007, 2008; Vik, 2009). Norge anses-, og har som ambisjon å være et foregangsland på metoden som opprinnelig ble utviklet i New Zealand på 1980-tallet (Saasen, 2012; Strandbu, 2007, 2008; Vik, 2009). Vik (2009) påpeker at Norge er et av få land i verden hvor implementering, kvalitetssikring og utvikling av familieråd har en statlig forankring.

Familierådsmetoden ble introdusert i Norge på 90-tallet, og på begynnelsen av 2000-tallet ble det satt i gang et større nasjonalt prosjekt. Dette medførte at Barne- og likestillingsdepartementet i 2007 vedtok å implementere familieråd i alle landets kommuner (Vik, 2009). I andre land har familieråd vært benyttet på flere andre områder i tillegg til barnevern, f.eks. i sosialtjeneste, skolesektor, eldreomsorg, psykisk helsevern, i forhold til bostedsløse og i voldssaker. I Norge har familieråd hovedsakelig vært brukt i barnevernet (både kommunalt og statlig), da stort sett i forbindelse med fosterhjemsrekruttering, barn og unge på institusjon, og nylig også i akuttarbeid. I de siste årene har det vært en voksende interesse for å bruke familieråd også på andre områder, noe utprøvingen av familieråd i familievern er et eksempel på.

Hvordan foregår et familieråd? I gjennomføringen av et familieråd er flere viktige personer (roller) involvert, deriblant en *koordinator*. Han eller hun skal være nøytral og uavhengig, og har bl.a. som oppgave å tilrettelegge og bistå i den praktiske gjennomføringen av familierådet (prosessuelt ansvar). *Saksbehandler* fra barnevern eller familievern har det faglige og innholdsmessige ansvaret for familierådsgjennomføringen. Andre viktige roller er *barnets støtteperson*, *ordstyrer* og *sekretær* som alle velges fra familie og nettverk (Bufdir, 2015; Strandbu, 2007, 2008; Strandbu & Vis, 2008; Vik, 2009).

Familierådsprosessen kan deles inn i tre faser:

Fase 1) Planlegging i tiden før familierådsmøtet. Forberedelsene til et familieråd tar vanligvis 4-8 uker, men kan ta kortere tid i tilfeller som f.eks. akutt plasseringer. Koordinator bistår barnet og foreldrene i å finne ut hvem de ønsker skal delta på familierådet, og hvem som skal være barnets støtteperson, ordstyrer og sekretær. Koordinator informerer og forbereder alle de inviterte. I samarbeid med saksbehandler, skal barnet og foreldrene lage spørsmål (problemstillinger) til familierådet. Det påpekes fra direktoratets side at «det viktigste er at disse spørsmålene oppleves som viktige for barnet og de som er med på å lage dem». Saksbehandler har også ansvar for å presentere familierådsmetoden for familien, og å involvere barnet i prosessen.

Fase 2) Selve familierådsmøtet er tre-delt, og skal ideelt sett holdes på et nøytralt sted. I møtets første del får nettverket informasjon gjennom *faginnlegg* fra saksbehandler og inviterte fagpersoner (fra barnehage, skole, helsetjeneste, mm.), som har relevant kjennskap til barnet og familien. Familien har selv vært med på å bestemme hvem disse fagpersonene skal være, og formålet med innleggene er å gi familien et godt grunnlag for en god plan. Koordinator er

møteleder. I del to av møtet, kalt familiens del, diskuterer familie og nettverk seg fram til en plan som skal bedre barnets (og familiens) situasjon. Ingen offentlige personer deltar i diskusjonen, heller ikke saksbehandler og koordinator. I tredje og siste del av møtet kommer saksbehandler og koordinator inn igjen når familien har diskutert ferdig og er klar til å presentere sin (handlings)plan. I barnevernssaker vil det være barnevernet som tar stilling til forslagene fra familien, og vurderer om denne ivaretar barnets interesser i tilstrekkelig grad. Til slutt blir planen godkjent og signeres av alle som er tilstede.

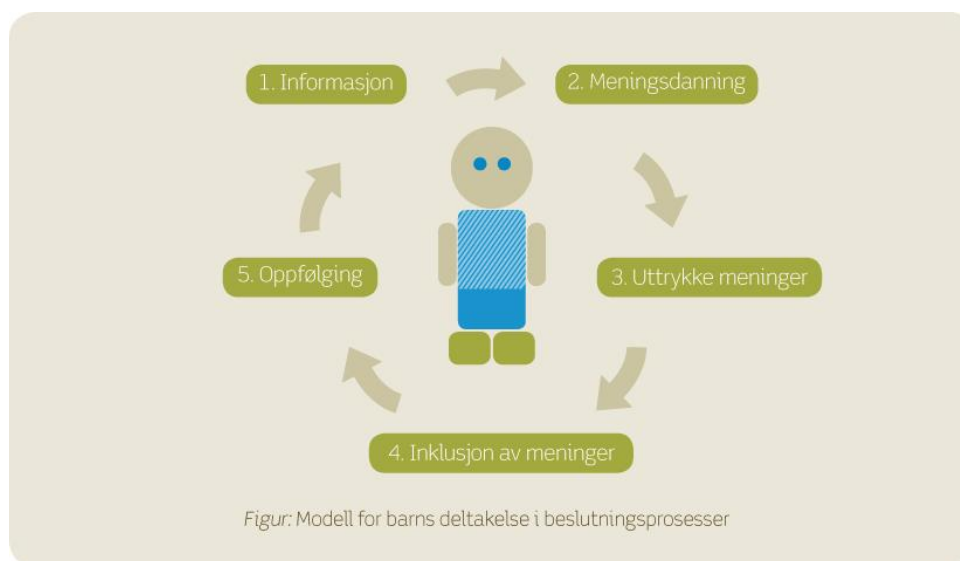
Fase 3) Iverksetting og oppfølging i tiden *etter* familierådsmøtet. Stort sett kommer man fram til en plan som skal følges opp av både familien og den aktuelle offentlige instansen (for eksempel barnevernet). Det man er blitt enig om evalueres vanligvis i ett eller flere oppfølgende familieråd, og ofte vil da den samme koordinatoren hjelpe familien med planlegging og gjennomføring også av det oppfølgende familierådet (Bufdir, 2015; Strandbu, 2007, 2008; Strandbu & Vis, 2008; Vik, 2009).

Illustrasjon er hentet fra Bufdirs hjemmeside

Til tross for at familieråd benyttes i en rekke land, påpekes det at metode og prosess i stor grad er utviklet i henhold til hvert enkelt lands lovverk (Saasen, 2012), og vil dermed ikke nødvendigvis være relevant i et norsk perspektiv. I Norge har utvikling og implementering av familieråd bl.a. foregått i tråd med Barnevernloven, FNs Barnekonvensjon, prinsippet om barnets beste og det biologiske prinsipp. Som en følge av dette har modellen i dag et sterkt barneperspektiv, med fokus på barns rett til deltakelse og medvirkning (Strandbu, 2007, 2008; Strandbu & Vis, 2008; Vik, 2009). I den forbindelse er det relevant å nevne at Strandbu og Skivenes har utviklet en «5 trinns prosedyremodell for barns deltakelse» (Strandbu, 2007, 2008; Strandbu & Vis, 2008). Denne modellen skisseres svært kort, da både modellen og

Astrid Strandbus forskning står sentralt i faglitteraturen på familieråd i norsk kontekst. Strandbu har de siste årene bl.a. bidratt med flere veiledere og informasjonsskriv (om barns deltakelse i familieråd) til praksisfeltet, på oppdrag fra Bufdir/Bufetat. De fem trinnene i modellen består av: å gi barnet god og tilstrekkelig informasjon, at barnet får nødvendig tid og støtte til å danne egne meninger, at barnet får hjelp til å uttrykke sine meninger, at barnets meninger blir tatt hensyn til av de voksne, og at barnet blir fulgt godt opp gjennom hele prosessen. Det presiseres at ettersom en sak skrider fram, vil det også være nødvendig å gjenta disse trinnene.

Illustrasjon er hentet fra Bufdirs hjemmeside

Ifølge Strandbu og Vis (2008, s. 35) er altså barns deltakelse «ikke en engangshendelse som starter med informasjon og avsluttes med oppfølging, men en sirkulær prosess som ideelt sett aldri tar slutt».

Kunnskapsstatus. Som en del av pilotprosjektet er det utarbeidet en kunnskapsstatus om familieråd på oppdrag fra Bufdir (Havnen & Christiansen, 2014). I det følgende vil jeg gi en kort redegjørelse for hovedlinjene i kunnskapsstatusen, med spesielt fokus på kunnskap som er relevant for barns deltakelse. Innledningsvis vises det til at familieråd i dag har blitt implementert eller prøvd ut i minst 30 ulike land, hvorav 22 av disse er i Europa, og at det er store variasjoner både mht. selve gjennomføringen og hvilke områder den benyttes på. Forskningslitteraturen dreier seg hovedsakelig om 3 hovedtema: 1) Innføringslitteratur på familieråd, 2) Evalueringsstudier av praksis, og 3) Effektstudier. Det påpekes videre at det generelt er lite forskning fra Norden og Europa, at det meste av evalueringsstudier er fra 1990- og tidlig 2000-tallet, og at det lille som er av nyere effektforskning hovedsakelig er fra

USA.

I forhold til *effekter av familieråd* vises det til at forskningsgrunnlaget her er svært begrenset. Det er få studier, og av svært varierende kvalitet. De fleste av studiene er fra USA, slik at funnene ikke nødvendigvis har så stor overføringsverdi til en norsk kontekst. Det trekkes likevel frem noen momenter fra denne forskningen, bl.a. at familieråd synes å øke sjansen for slektsplasseringer, redusere sannsynligheten for adopsjon eller offentlig plassering, og i tillegg ser man en økt mulighet for tilbakeføring til familien. Dette kan tyde på at familierådet bidrar til å synliggjøre ressurser.

Når man ser på studier av ulike deltagende gruppers *erfaringer med familieråd*, finner forfatterne en betydelig mengde forskning. Ifølge kunnskapsstatusen har de fleste deltakere gode erfaringer med å ha deltatt i familieråd, også de som i utgangspunktet var skeptiske. To faktorer som er viktige for et bra familieråd er at koordinator skjøtter sin rolle på en god måte, og at alle deltakere forberedes godt i forkant (både på deres rolle og viktige prinsipper ved metoden). Når det gjelder *barns egne erfaringer* med familieråd, synes de prosessuelle (eks. å bli sett og hørt i en positiv setting) og relasjonelle (at familiemedlemmer kommer sammen for deres skyld) aspektene ved familierådsmodellen å være viktigere enn utfallet. Det er videre viktig for barna at man ikke bare er problemorientert når det informeres og diskuteres om dem, og at alle voksne er godt forberedt og informert om familierådsmodellen og barnets sentrale posisjon i den. Andre viktige momenter er at deltakelse for barn kan realiseres på ulike måter, og betydningen av barnets støtteperson (Havnen & Christiansen, 2014).

Foreldrekonflikt, samlivsbrudd og påvirkning på barn

Som nevnt tidligere skulle utprøvingen av familierådsmodellen i familieevernet rettes mot familier med store konflikter etter samlivsbrudd. Et samlivsbrudd har ofte store konsekvenser for de involverte, og i både den faglige- og offentlig debatten er det et økt fokus på hvordan foreldrekonflikt og samlivsbrudd påvirker barn. Forskning påpeker at de fleste barn opplever foreldres samlivsbrudd som belastende, men at det er variasjon i *hvordan* dette påvirker og arter seg for det enkelte barn. I tillegg er risikoen for negativ utvikling størst i de tilfellene hvor det er høy og langvarig konflikt mellom foreldrene, noe som ofte er tilfellet når uenigheten handler om samvær og barneomsorg (Nilsen, Skipstein, & Gustavson, 2012; Gulbrandsen, W., 2013; Rønbeck, Hagen & Haavind, 2010). Ifølge tall fra folkehelseinstituttet (Nilsen et al., 2012) opplever ca. 21 400 barn hvert år samlivsbrudd i Norge. Rundt 8% av alle barn bor i hjem med mye konflikt mellom foreldrene, og 2-7% av ungdom oppgir å ha vært vitne til fysisk partnervold i hjemmet. Det antas å være store

mørketall når det gjelder det samlede antallet barn og ungdom som opplever alvorlig foreldrekonflikt. Det må imidlertid understrekes at det å være skilsmissebarn i seg selv ikke gir risiko for negativ utvikling hos barn. Forskningen viser at barn med skilte foreldre klarer seg like godt som barn med foreldre som bor sammen (Rønbeck et al., 2010).

Årsakene til samlivsbrudd er mange, og handler om både situasjonelle og personlige forhold. Forskningen viser at foreldrekonflikt og samlivsbrudd ofte henger sammen, og det er altså foreldrekonflikten som i størst grad er forbundet med negative følger for barn og unge (eks. psykisk helse, skoleprestasjoner, rusproblemer og mellommenneskelige forhold). Sammenhengen synes å øke i takt med graden og omfanget av konflikten mellom foreldrene, og på hvilke måter den eventuelt involverer barnet (Gulbrandsen, W., 2013; Rønbeck et al., 2010). Det påpekes imidlertid at det er mange forhold som er med å påvirke *hvordan* og *hvor sterkt* foreldrekonflikten virker på barna og deres tilpasning. Dette kan bl.a. være egenskaper ved barnet selv (eks. alder og resiliens), kulturen, familien, eventuelle endringer i hverdagen, samt egenskaper ved konflikten. Videre kan foreldrekonfliktens negative virkninger gjøre seg gjeldende ved at foreldrenes evne til å ivareta barnet svekkes og at barnet opplever skyldfølelse for konflikten (Nilsen et al., 2012; Ness et al., 2014). Det påpekes også at tilstedeværelse av konflikt og uenighet ikke nødvendigvis er skadelig for barn, men at det som har størst betydning er innholdet i konfliktene og måten disse blir forsøkt løst på (Rønbeck et al., 2010).

Som nevnt har man i Norge én times obligatorisk mekling ved separasjon eller samlivsbrudd for foreldre med barn under 16 år, med tilbud om totalt syv møter. Forskningen antyder at mekling for par hvor det er lite konflikt, kan ha god effekt på foreldresamarbeidet og at mange kommer frem til en avtale og er fornøyd i etterkant. I tilfeller med høyt foreldrekonflikt finner man derimot liten eller ingen effekt av mekling, dvs. liten hjelp for de som faktisk trenger det mest. Det påpekes bl.a. at mange av disse foreldrene har behov for mekling utover den ene lovpålagte timen, og at utfordringen er å motivere dem til å bruke mer tid i meklingen (Nilsen et al., 2012; Gulbrandsen, W., 2013). Rønbeck et al. (2010) omtaler denne typen foreldrekonflikter som fastlåste konflikter eller posisjoner. Dette forekommer ved at de voksne ofte inngår i såkalt krenkende atferd, hvor fokuset er på den andre forelderens utilstrekkelighet samtidig som man forsøker å fremheve sin egen kompetanse og posisjon. Nøkkelen til en forsonende konfliktløsningsprosess er ifølge dem, bl.a. å finne frem til mer empatiske posisjoner, flytte fokuset over på foreldrenes mestring og fremtidig samarbeid, og ikke minst komme til en forståelse om at det er barnet og dets behov

som er viktigst.

Det altså størst fare for negative konsekvenser for barn og unge som opplever samlivsbrudd med høy og langvarig foreldrekonflikt. I tillegg har også foreldre som inngår i slike fastlåste konflikter minst utbytte av dagens meklingsstilbud. En utfordring for fagfolk i disse sakene er bl.a. å flytte fokus fra konflikten mellom de voksne over på barnet. (Nilsen et al., 2012; Gulbrandsen, W., 2013; Ness et al., 2014; Rønbeck et al., 2010). Det er derfor et viktig spørsmål for min oppgave å se hvilke muligheter familierådsmodellen har til å bidra til dette.

Sosiokulturell utviklingspsykologi som teoretisk rammeverk

Som nevnt tidligere, er mye av nyere tids forståelser rundt barn og barndom dominert av sosiokulturell teori. Innenfor sosiokulturell utviklingspsykologi, ser man sosiale samspill og *deltakelse* som betingelser for menneskelig liv, tilpasning og utvikling. Disse sosiale samspillene foregår samtidig innenfor-, og må ses i lys av en større kulturell og historisk sammenheng og kontekst (Gulbrandsen, L. M., 2014; Rogoff, 2003; Ulvik, 2009). En sentral teoretiker som ofte ses i relasjon til sosiokulturell teori, er Lev Vygotsky (Passer & Smith, 2001; Rogoff, 2003). Han fremholder at individets utvikling og læring er uløselig knyttet til- og må ses i lys av den aktuelle sosiale, kulturelle og historiske sammenheng. Vygotsky var hovedsakelig opptatt av kognitive ferdigheter og læring, og fremholdt at individets prestasjoner er sterkt avhengig av de aktivitetene og institusjonene de inngår i og er en del av (Rogoff, 2003). Videre knyttes sosiokulturell teori ofte sammen med et sosialkonstruksjonistisk kunnskapssyn (Ulvik, 2009), hvor virkelighet anses som subjektivt, delt og konstruert i mellommenneskelig samhandling (Passer & Smith, 2001).

Med utgangspunkt i en slik forståelse er altså kunnskap og virkelighet ikke noe entydig og absolutt, men noe som (sam)skapes mellom mennesker og i bestemte situasjoner. En gitt persons ideer er da bl.a. påvirket av de sosiale samspillene de inngår i, samt kulturen og den historiske tiden denne personen lever i (Gulbrandsen, L. M., 2014; Rogoff, 2003; Ulvik, 2009). Hvordan familierapeuter og koordinatorene forstår og snakker om barns deltakelse i denne studien, er altså knyttet til hvordan de selv ser på barn og barndom, hvilken fagteori de jobber ut ifra, politiske føringer knyttet til barns deltakelse, familierådsmetoden, den konkrete saken, og barna som inngår i den.

Masteroppgavens deltakelsesbegrep

Denne masteroppgaven tar som nevnt utgangspunkt i et sosiokulturelt deltakelsesbegrep, slik det fremstår hos bl.a. L. M. Gulbrandsen (2014) og Ulvik (2009), og jeg skal derfor si litt om dette. Det sosiokulturelle deltakelsesbegrepet slik de beskriver det, fremheves som «godt egnet som analytisk redskap både for forskning og profesjonelle formål» (Gulbrandsen, L. M., 2014, s. 39). Det påpekes at sosiokulturell utviklingspsykologi og teori ser sosial deltakelse og samhandling som en forutsetning for utvikling og trivsel. Deltakelse i sosiokulturelle aktiviteter og interaksjon med andre mennesker spiller dermed en betydningsfull rolle i barns utvikling og tilpasning (Gulbrandsen, L. M., 2014; Rogoff, 2003; Ulvik, 2009).

Det understrekes at det er *hverdagslivet* som danner bakteppe for alle erfaringene som «utgjør barnets potensial for handling og utvikling» (Gulbrandsen, L. M., 2014, s. 39).

Innholdet i dagliglivet og hvordan dette organiseres, gir barn innblikk i og informasjon om kulturen og samfunnet de er en del av (Andenæs, 1991). Det er altså i hverdagslivet at barnets ulike erfaringer og sosiale samspill bindes sammen, forhandles, og gis mening. Barnets samhandling med foreldre, søsken, klassekamerater og profesjonsutøvere må ses i lys av en større materiell, sosial og kulturell kontekst. Da for eksempel gjeldende lovverk, syn på barn og barndom og konkrete arbeidsformer i profesjonell praksis, vil virke inn på disse samspillene. Sett på denne måten kan profesjonell praksis bidra til- og støtte barns utvikling, ved at man bl.a. legger til rette for medvirkning og deltakelse på en hensiktsmessig måte (Gulbrandsen, L. M., 2014; Ulvik, 2009).

METODE

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for metodiske valg, og for gjennomføringen av prosjektet mitt.

Innsamling av data

Siden mine forskningsspørsmål er rettet mot familierapeuters og koordinators opplevelser, erfaringer og tanker i forbindelse med familierådsutprøvingen og barna som deltok i denne, har jeg vurdert det dithen at spørsmålene best vil kunne besvares innenfor kvalitative rammer (Ponteretto, 2010; Smith, 2008). Det vil si at oppgaven har et fokus på subjektive og detaljrike beskrivelser av de aktuelle fenomenene. Kjennetegn ved kvalitativ forskning innenfor psykologifaget er at man særlig er opptatt av å utforske, beskrive og tolke deltakernes personlige og sosiale erfaringer (Smith, 2008). Det finnes imidlertid mange typer av kvalitative forskningsmetoder, som kan plasseres og anvendes innenfor de fleste forskningstradisjoner. De spesifikke forskningsmetodene som benyttes, avhenger derfor bl.a. av hva slags kunnskapsteoretisk paradigme som ligger til grunn for den aktuelle forskningen (Ponteretto, 2010; Smith, 2008). Som konkret metode for datainnsamling, har jeg benyttet kvalitative semistrukturerte intervju.

Epistemologi og refleksivitet. Sosiokulturell teori og psykologi er som tidligere påpekt, forbundet med et sosialkonstruksjonistisk syn på kunnskap (Ulvik, 2009). Den kvalitative forskningsmetoden som er valgt i denne masteroppgaven, er derfor forankret i det som Ponteretto (2010, s. 581) kaller for et «constructivist-interpretivist» paradigme. Sosial konstruksjonisme anser samfunn og sosiale fenomener som skapt eller *konstruert* i, og gjennom menneskelig samhandling. Dette kunnskapssynet fastholder en forståelse av at virkelighet verken er noe universelt eller entydig, men at meninger og forståelser oppstår og konstrueres i sosiale samspill, gjennom språket og kulturen. «Sannhet» anses altså som relativt, sammensatt og mangfoldig, subjektivt, forhandlet, dialektisk, fortolket og i stadig endring (Guba & Lincoln, 1994; Ponteretto, 2010). Ponteretto (2010) påpeker at et intervju innenfor en konstruksjonistisk ramme, vil bestå av få spørsmål i en semistrukturert form. Man vil videre ha relativt få men lengre intervjuer, og spørsmålene vil kunne variere og endres fra intervju til intervju ettersom ny innsikt og forståelser oppstår. I tillegg vil intervjuer og de intervjuede ofte etablere en følelsesmessig kobling, som igjen bidrar til bedre kommunikasjon og utforsking av temaet. Dette kan bl.a. knyttes til diskusjonen omkring refleksivitet.

Med *refleksivitet* menes at man som forsker selv tar del i - og påvirker forskningsprosessen (Cieurzo & Keitel, 1999). Dvs. at også empirien blir til, forhandles og

samskapes i sosial interaksjon mellom intervjuer og den intervjuede. Refleksivitet krever derfor en bevissthet rundt egne verdier, holdninger og fagposisjoner, og hvordan disse får betydning for den konkrete forskningsprosessen og resultatene fra denne. For eksempel kan det at flere av intervjuene ble gjennomført i løpet av en Bufdir-samling, ha preget informantenes fortellinger. Det at tidspunktene for disse intervjuene ikke var helt ideelle (tidlig morgen eller sent på kveld), kan potensielt også ha påvirket detaljnivået og informantens vilje til å fortelle. Resultatene fra denne masterstudien må derfor ses i lys av den konkrete sammenhengen intervjuene ble gjennomført i (Cieurzo & Keitel, 1999).

Forskningsprosessen

Rekruttering og informanter. Mulige informanter for prosjektet mitt var begrenset til familieterapeuter og koordinatore som hadde deltatt i familierådsutprøvingen, og på rekrutteringstidspunktet var det kun to av pilot-kontorene som hadde gjennomført familieråd. Det var derfor ikke så mye snakk om å *velge* saker, men mer at jeg tok de sakene og informantene som var tilgjengelige. Informantene (to kvinner og fire menn) er tre familieterapeuter og tre koordinatore. Alle informantene var i 50-60 årene, med flere års arbeidserfaring fra henholdsvis familievern og som koordinator for familieråd. En av familieterapeutene hadde erfaring med familieråd fra tidligere, mens for de to andre var dette en ny metode. De tre koordinatorene hadde jobbet med familieråd (hovedsakelig i barnevernet) i flere år, og var slik det fremsto for meg, «håndplukket» til pilotprosjektet.

Empirien min består av seks intervjuer som til sammen omhandler fire konkrete saker. I to av sakene har jeg intervjuet både medvirkende familieterapeut og koordinator, i en tredje sak bare familieterapeut, og i den siste saken har jeg kun koordinators fortelling. Som beskrevet tidligere, var ønsket fra direktoratets side at pilotutprøvingen fokuserte på saker hvor det var samlivsbrudd med konflikt mellom foreldrene, og man skulle finne gode løsninger for barna. To av sakene falt inn under denne avgrensningen, med relativt små barn involvert (3-9 år). De to andre saken avvek noe fra direktoratets ønske, og barna i disse to sakene var i tenårene. Av hensyn til anonymitet og konfidensialitet for tredjepartene, går jeg ikke videre i detalj på de ulike sakene.

Til rekrutteringen av informantene fikk jeg hjelp fra mine kontaktpersoner i Bufdir, bl.a. ved at jeg fikk kontaktinformasjonen til lederne ved de fire pilot-kontorene. Jeg sendte lederne en kort mail hvor jeg redegjorde for mastergradsstudien, og la ved et informasjonsskriv for potensielle deltakere (vedlegg 1). Jeg ba lederne om å videreformidle henvendelsen til aktuelle personer ved deres kontor, og etter kort tid ble jeg kontaktet direkte

(telefon eller mail) av de ulike informantene. Av praktiske årsaker (bl.a. knyttet til lange reiseavstander) ble det avtalt med familieterapeutene å ha intervjuene i forbindelse med en nært forestående samling for deltakerne i pilotprosjektet, en samling som jeg allerede hadde blitt invitert til. Programmet for denne to-dagers samlingen var svært tett, og intervjuene måtte derfor legges til noe ukurante tider. Ett av intervjuene ble f.eks. gjennomført tidlig på morgenen før frokost, mens de to andre ble «klemt inn» før og etter middag (etter en lang dag med program). Som nevnt i diskusjonen rundt refleksivitet, vil dette kunne ha påvirket intervjuprosessen på ulike måter, bl.a. ved at intervjuene kanskje ble noe tynnere enn håpet. Intervju med koordinatorene ble avtalt på den omtalte samlingen, og ble gjennomført i Oslo noen uker senere.

Det kvalitative forskningsintervjuet – utforming og gjennomføring. Som metode til datainnsamling valgte jeg å benytte semistrukturerte dybdeintervjuer. Et kvalitativt intervju beskrives av Andenæs (1991, s. 276) som «tilrettelagt av forskeren for å få den intervjuete til å beskrive hvordan noen hendelser eller fenomener framtrer for ham eller henne», og i mitt tilfelle var det nettopp hvordan familierådet framsto for noen av de involverte som var poenget.

Jeg gjennomførte ett intervju med hver av informantene. Målet var opprinnelig å ha tre saker hvor *både* ansvarlig familieterapeut og den tilknyttede koordinatoren ble intervjuet, slik at ville få to ulike innfallsvinkler i hver sak. Dette oppnådde jeg kun i to av sakene, mens jeg i de to andre fikk én informant til hver. Jeg satt dermed igjen med seks intervjuer, om fire konkrete saker. Intervjuguiden (Vedlegg 2) ble strukturert etter gangen i en familierådsprosess. Informanten ble bedt å fortelle om tiden *før* familierådet, om *selve* familierådsmøtet (hver av de tre fasene i dette møtet), og tiden i *etterkant* av familierådsmøtet. Jeg hadde med en illustrasjon av familierådsmodellen på et eget ark, og som var tilgjengelig under intervjuet som påminnelse og hjelpemiddel. Spørsmålene ble utformet med utgangspunkt i litteratur om barns deltakelse og familieråd som prosess, og ble forsøkt holdt åpne. Jeg spurte i utgangspunktet ikke direkte om barna, men baserte meg først og fremst på at de dukket opp i informantens fortellinger. I tillegg stilte jeg oppfølgingsspørsmål der informanten ikke selv nevnte disse eller ved behov for ytterligere detaljer og presisering. Hovedsakelig ble spørsmål om hva som skjedde (hvem, hva, hvordan og hvorfor) løpende gjentatt, men i tilknytning til de ulike aspektene og fasene som hører til gjennomføringen av et familieråd. Siden jeg hadde det valgt *ikke* å innhente samtykke fra de personene som ble omtalt i forbindelse med de fire sakene, var det ytterst viktig at informantene ikke oppga

personidentifiserende opplysninger knyttet til disse. Dette ble påpekt og gjentatt ved flere anledninger i løpet av intervjuene. Bortsett fra dette ble informantene oppfordret til å gi så detaljerte og konkrete beskrivelser som mulig. Spørsmålene tok utgangspunkt i hva informanten selv gjorde i forbindelse med de ulike fasene i familierådsprosessen, og det blir forsøkt stilt utdypende spørsmål for å få innsikt i hvordan informanten begrunner og forstår de ulike situasjonene. Livsformsintervjuet slik det beskrives av Andenæs (1991) tjente som inspirasjon i utformingen og gjennomføringen av intervjuene. Dette da målet var å få informantene til å beskrive noen hendelsesforløp så konkret og detaljert som mulig, og deretter utforske deres refleksjoner rundt hendelsene; hva de prøvde å få til, hvordan de forsto det de gjorde, osv. Dette bidrar til at betraktningene ikke blir generelle og «hengende i lufta», men forankret i de konkrete praksisene og situasjonene.

Hvert intervju varte mellom 1,5-2 timer. Det ble gjort lydopptak av samtlige intervjuer, i tillegg til at jeg skrev ned de viktigste inntrykkene fra intervjuet straks intervjuet var over og informanten var dratt. Alle intervjuene ble så transkribert i sin helhet, hvor småpauser, latter, nøling og andre vesentlige nonverbale uttrykk også ble inkludert. Det er foretatt mindre endringer i noen av sitatene som gjengis i oppgaven, hovedsakelig av hensyn til informantenes anonymitet og for å maskere opplysninger om tredjeparter som omtales. Blant annet har jeg i noen tilfeller gjort endringer i forhold til kjønn og alder på de personene som nevnes av informantene.

Jeg opplevde svært stor interesse og velvillighet fra samtlige informanter, og flere ga uttrykk for positive erfaringer med å bli intervjuet:

Nei, dette er ikke noe ubehagelig for meg i hele tatt.. dette er lærdom, og det er nyttig å gjennomtenke det man har vært gjennom ...

Det som her blir nevnt, at det er nyttig å tenke gjennom, blir utdypet av en annen informant:

... jeg syns det er ryddigere på en måte i hodet mitt nå. Ikke så.. ehh umulig som jeg.. så håpløst.. eller ikke håpløst for det har jeg ikke syns (...) det er ikke så.. det er litt mer sånn.. kanskje dette her kan føre til noe bra ass. Så det er bra, det er jeg veldig glad for.

Det virket altså som om informantene så på intervjuet som en mulighet til å snakke om og reflektere rundt sin egen rolle i de ulike sakene.

Analyseprosessen. I analysen av datamaterialet har jeg valgt å benytte meg av tematisk analyse som bl.a. beskrevet av Braun og Clarke (2006). Tematisk analyse kan videre brukes i forhold til ulike ontologiske og epistemologiske posisjoner, og fremheves som en

tilgjengelig og teoretisk fleksibel metode (Braun & Clarke, 2006; Vaismoradi, Turunen, & Bondas, 2013). Kort sagt er tematisk analyse en metode for å identifisere, analysere og beskrive mønstre eller tema i et datamateriale.

I arbeidet har jeg hovedsakelig fulgt det som Braun og Clarke (2006) beskriver som en «teoretisk latent tematisk analyse», innenfor rammene av et konstruksjonistisk perspektiv. Det vil si at analysen er styrt av en teoretisk eller analytisk interesse, i dette tilfellet teoretiske perspektiver på barns deltakelse i familieråd. Ideen er at temaene som utvikles ikke bare er rent deskriptive, men inngår i en kontinuerlig fortolkende prosess som undersøker og er interessert i underliggende ideer og antakelser. I analysearbeidet har jeg tatt utgangspunkt i tre analysespørsmål:

- 1: *Hvordan begrunner informantene valget av saker til utprøvingen av familieråd, og hvilken plass har barna i disse begrunnelsene?*
- 2: *på hvilke måter praktiserer, begrunner og forstår informantene barns deltakelse?*
- 3: *Hvilke erfaringer om prosedyre og gjennomføring trekke informantene frem?*

Jeg behandlet og analyserte først hvert intervju i sin helhet, og har gjennomgående benyttet gangen i familieråd som struktur og ramme. Spørsmål og tanker som var potensielt relevante for analysen har blitt løpende notert, en prosess som startet allerede i intervjufasen. Hvert intervju ble nøye gjennomgått, og i den første systematiske lesingen markerte jeg viktige tema og sammenhenger i fortellingene. Jeg forsøkte systematisk å knytte informantens beretning opp mot de ulike delene i familierådsprosessen, og utarbeidet en skjematisk framstilling av fortellingene innenfor denne strukturen som et visuelt hjelpemiddel. Fokus var på hvordan hver av informantene beskrev *sin* familierådsprosess, og hva som syntes å være viktig for den enkelte. Denne tilnærmingen var mer generell og opptatt av datamaterialet i sin helhet, noe som er mer i tråd med en såkalt induktiv og semantisk rettet tematisk analyse (Braun & Clarke, 2006).

I siste fase av analysen ble datamaterialet lest med utgangspunkt i de tre analysespørsmålene om *valg av saker, barnas plass i utprøvingen, og erfaringer knyttet til gjennomføring*. På dette punktet i analysen ble fortellingene knyttet opp mot hver av de fire konkrete sakene, framfor å se hvert intervju for seg. Spørsmålene ble også utforsket på tvers av intervjuene. Også her utarbeidet jeg en skjematisk oversikt for å lette lesingen og sammenligningen av de fire sakene. Det må til slutt påpekes at også analysearbeidet er en fortolkende og «konstruert» prosess, slik at de tema og mønster som forekommer i denne

oppgaven er et resultat av min aktive rolle som forsker i identifisering og utvelgelse (Braun & Clarke, 2006).

Etiske hensyn

I denne mastergradsstudien er de forskningsetiske utfordringene særlig knyttet til spørsmål om informert samtykke, anonymitet og konfidensialitet. Alle informantene i denne mastergradsstudien fikk tilsendt informasjonsskriv på forhånd, hvor det bl.a. ble informert om prosjektet, hva deltakelse ville innebære, frivillighet og mulighet for å trekke seg underveis, samt anonymitet (Vedlegg 1). Dette skrevet ble i tillegg tatt med til hvert intervju, hvor samtykkeerklæring ble signert. Jeg gikk også igjennom de viktigste momentene med hver informant før selve intervjuet, med spesiell vekt på anonymitet, opplysninger om tredjeparter og min rolle i forhold til Bufdir. Informantene ble i tillegg gitt beskjed om å ta kontakt om de hadde spørsmål el. i etterkant, og det ble avtalt at alle skulle få masteroppgaven (spesielt analyse og resultater) til gjennomlesning og godkjenning før denne ble «publisert». Dette var bl.a. et forsøk på å sikre informert samtykke i så stor grad som mulig (Cieurzo & Keitel, 1999). Kvalitative semistrukturerte dybdeintervju er som tidligere nevnt en god måte å få innsikt i hvordan visse hendelser eller fenomener framtrer for informanten (Andenæs, 1991). Man får potensielt rike og detaljerte skildringer, og metoden er fleksibel i den forstand at den gir rom for endringer og tilpasninger. Dette gjør det samtidig utfordrende å sikre fullstendig informert samtykke, da det er tilnærmet umulig å kontrollere eller ta høyde for alt som vil kunne fremkomme i slike intervju på forhånd (Cieurzo & Keitel, 1999).

Et annet etisk dilemma knyttet til studier med små utvalg, er å sikre anonymitet og konfidensialitet. Dette var spesielt aktuelt i mitt tilfelle, bl.a. fordi de fleste informantene kjente relativt godt til både hverandre og de konkrete sakene som ble omtalt i intervjuene (disse ble nemlig presentert og diskutert i detalj under den tidligere nevnte samlingen). I tillegg kom det raskt frem hvem som skulle være informanter, noe som bidrar ytterligere til utfordringen med å sikre deltakernes anonymitet i teksten. Det har vært nødvendig med en viss grad av detaljer rundt de ulike sakene for å gi leseren en forståelse av resultatene og analyseprosessen. Men jeg har forsøkt i så stor grad som mulig å sikre anonymitet overfor informantene, og håper grepene som er gjort viser seg tilstrekkelige.

Når det gjelder konfidensialitet og hensynet til tredjeparter, var jeg forberedt på at det kunne forekomme informasjon av sensitiv karakter knyttet til barna og de andre personene som ble omtalt i intervjuene. Jeg presiserte tydelig overfor informantene at det var viktig å ikke oppgi personidentifiserende opplysninger om disse, noe som også ble gjentatt i løpet av

intervjuet. Det er også tatt forholdsregler i forhold til maskering og endring av detaljer i forbindelse med diskusjon av funn (NESH, 2006).

Cieurzo og Keitel (1999) påpeker at kvalitativ forskning ofte medfører at informantens fortelling fortolkes og fremstilles på andre måter av forskeren enn det som var informantens intensjon. Dette er spesielt aktuelt i forskning som tar utgangspunkt i et sosialkonstruksjonistisk kunnskapssyn. Det at informantene gis anledning til å lese og kommentere oppgaven før publisering, er et forsøk på å motvirke negative opplevelser i dette henseende. Dessuten har jeg lagt vekt på å framstille deltakerne på en respektfull måte.

RESULTATER OG DISKUSJON

Resultatene fra analysen som presenteres diskuteres fortløpende, og legger samtidig grunnlaget for en avsluttende diskusjon i neste kapittel.

Begrunnelser for valg av saker til familierådsutprøvingen

I intervjuene fremkommer det flere motiver og forklaringer på hvorfor informantene tenker at nettopp *deres* sak ville kunne dra nytte av en familierådsprosess, og derfor ble valgt til å inngå i pilotprosjektet. Som tidligere nevnt ble utprøvingen avgrenset av direktoratet til «*saker der det er samlivsbrudd med konflikt mellom partene og det skal finnes gode løsninger for barn*», og informantenes begrunnelser reflekterer naturligvis dette. Noen av informantene uttrykte stor usikkerhet rundt valget av sak, og om den var egnet. Et par av familieterapeutene nevner at opplevd press på å komme i gang med utprøvingen, var en viktig grunn til at valget falt på akkurat *den* saken. Ifølge Bufdir skulle prosjektperioden være fra juni 2013 til medio desember 2014, og mye av den første tiden gikk med på opplæring og kursing i familierådsmetoden. Da jeg gjennomførte intervjuene (medio november 2014) var det ikke alle pilotkontorene som hadde rukket å gjennomføre noen familieråd. Men ser vi på begrunnelsene som kom fram, gikk de langs tre hovedlinjer.

Konflikt mellom partene. I tre av studiens fire saker nevnes høy konflikt og dårlig samarbeid mellom partene som en av hovedgrunnene til at nettopp disse ble valgt til utprøving av familieråd:

... og det besto i at mor og far kommuniserte svært lite, om de kommuniserte. De unngikk hverandre, bodde langt fra hverandre, hadde et ekteskapsbrudd bak seg. Ikke så veldig mange månedene, og hadde blitt ordentlig ugreit etterpå. Med vekslinger halvveis så turte mor ikke å levere barna alene, var redd for far. Om det var grunn til det det vet ikke jeg, men det var nesten ingen kommunikasjon når de leverte barna, det var bare å nappe dem til seg og kjøre videre (...) og de kommuniserte ikke med hverandre, den ene ringte og den andre svarte ikke ...

Jeg har tidligere sagt noe om bakgrunnen for at Bufdir har satset på familieråd i familievernet, og med særlige forhåpninger til hva det kunne bety for samlivsbrudd med høy konflikt, såkalte høykonfliktsaker. Argumentasjonen for dette fokuset kommer imidlertid ikke fram verken i informasjonsmaterialet fra Bufdir eller i informantenes begrunnelser.

I to av de tre nevnte sakene var det samlivsbrudd mellom foreldrene, samt høy konflikt og dårlig samarbeid dem imellom. Konfliktene kom til uttrykk på forskjellige måter, men

dreide seg stort sett om tre forhold; samvær med barna, oppdragelsesstil, og nettverkets involvering. Jeg konsentrerer meg i det følgende stort sett om beskrivelser som – direkte eller indirekte – omhandler barna. Uenigheter rundt samvær(sordningen) med barna var en kilde til konflikt i begge sakene, og det fremkommer en rekke eksempler på hvordan dette påvirket (hverdagen til) de berørte.

Når barna var hos mamma og kom hjem igjen, og når før de skulle dit, så tisset de i senga si flere netter. Barna sov dårlig, kom krabbende inn til pappa og la seg ved siden av ham om nettene, og det virket ganske ugreit for barna å skulle leve i dette, mm.

Ulike ideer om oppdragelse og syn på hvordan man skulle håndtere barna, var særlig et stridsspørsmål i én av de to sakene. Far og mor hadde da svært ulike meninger om hvordan barna skulle behandles og oppdras.

For det hadde vært en litt ømfintlig ting, hvor mor og far hadde tydelig forskjellig mening der mor kanskje syntes at skulle bare ta med seg barnet, selv om det gråt litt, mens far ikke syns det var så greit. Og det viste seg at det problemet der, det kom til syne i familierådet ...

Storfamiliens og nettverkets involvering var en tredje og betydningsfull kilde til konflikt i de to ovenfor nevnte sakene. I begge tilfeller kan det synes som at foreldrenes konflikt ble forsterket og polarisert, ved at innflytelsesrike familiemedlemmer på hver side av bordet ga uttrykk for meninger og la press på «sin» forelder. I en av sakene førte denne involveringen fra nettverket til konflikt også på selve familierådsmøtet:

... så fikk vi høre da at den ene sida eller noen på den ene sida mente at det var helt feil å ta med ungen når hun gråt og ikke ville. Det var helt galt, mens noen andre på den andre sida mente at det var greit, og dette fulgte familiene (...) og så kom det til, hadde de da kalt hverandre litt forskjellige ting ...

Flere av informantene oppgir det at nettverket var så sterkt involvert, som en viktig årsak til at de valgte saken til familierådsutprøvingen.

... Stor konflikt mellom foreldrene, og enda mer konflikt fordi foreldre til, altså besteforeldre begynte å bry seg. Besteforeldre og onkler tanter begynte å bry seg. Og det økte konflikten veldig (...) noen ville ikke snakke med hverandre etterpå (...) Mange sårne reaksjoner som skapte veldig høyt konfliktnivå.

I disse sakene opplevdes det utfordrende å få til gode løsninger med foreldrene alene i mekling, og de så for seg at familierådsmetoden kunne være et godt verktøy og fremgangsmåte for å samle alle de aktuelle partene.

... fordi at alltid så er det sann at det er påstand mot påstand, det er liksom far mener, mor mener og ungen er i midten. Og det som vi glemmer, er at det handler ikke bare om mor og far, det handler nemlig om disse storfamiliene som drar og sliter i sin mor og far, så mor og far blir veldig på strekk. Det er liksom ikke bare ungen, det er òg den foreldereren. Så det var grunnen til at vi ønsket at alle skulle samles ...

I den tredje saken gjaldt konflikten ikke så mye problemer mellom foreldrene, men heller mellom en ungdom og den ene foreldereren og denne forelderens familie. Ungdommen det gjaldt, hadde hatt lite eller ingen kontakt med far og fars familie de siste årene hovedsakelig pga. de voksnes negative oppførsel. Formålet med familierådet var da bl.a. å bedre forholdene for denne ungdommen, hvordan kontakten mellom partene kunne gjenopprettes, samt å fastslå forutsetningene som da måtte være tilstede.

Andre forhold som påvirket og bidro til konflikt ble også diskutert, både i form av konkrete eksempler og informantenes egne funderinger. For eksempel antydte en av informantene at hendelsene som forårsaket samlivsbruddet i den ene saken, muligens lå bak mye av den oppståtte konflikten.

Far hadde temperaturen, og hadde sårheten sin (...) sann at han var såret, og det kom også til uttrykk i saken, opplevde jeg. Så han ville bruke møtet til å sette skapet på plass, og det er jo aldri et godt utgangspunkt for familieråd ...

Også usikkerhet, fortvilelse og sorg blir trukket fram som utgangspunkt for uenigheter og konflikt, særlig da fra nettverkets side:

Der møtte jeg blant annet sorg, sorg særlig fra en bestemor som satt og gråt, hun hadde mista barnebarna sine. Og syns det var veldig trist, og lurte på hvor ofte hun kunne se barnebarna (...) og var også uforstående til enkelte ting, men ikke noe vond omtale om noen. Det var situasjonene som var vond ...

Slik det kom fram i intervjuene fikk altså konflikten mellom de voksne stor plass, og fremsto ofte som hovedargument for hvorfor man ønsket familieråd. Som påpekt tidligere var nok dette sterkt påvirket av pilotprosjektets avgrensing, og støttes også av forskning på fastlåste konflikter ved samlivsbrudd (Rønbeck et al., 2010).

Finne gode løsninger for barn. Alle informantene peker på hensynet til barna, og trakk fram ønsker og håp om bedring for barna gjentatte ganger i løpet av intervjuet, men uten at et eksplisitt «ønske om bedring for barna», brukes som hovedbegrunnelse for valg av sak til familierådsutprøvingen. Konflikten mellom de voksne kom først opp og fikk størst plass, og så ble hensynet til barnet heller trukket fram avslutningsvis, *etter* at hovedårsaken var gitt. Det lå nærmest implisitt i informantenes argumentasjon at en løsning på konflikten ville gi en bedring for alle parter, også for barna:

Rett og slett fordi foreldrene ønsket å dempe konfliktnivået. De ønsket å finne løsninger så det ikke skulle være så mye krangling, og de ville også involvere familiene på begge sider, fordi de var jo med på å øke konfliktnivået. Sann at de ville ha felles kjøreregler så det ble lavere konfliktnivå, ja.

Ja, vi håpet jo på at familiene skulle dra i samme retning, slik at ikke den påvirkningen som de hadde på de to (foreldrene), vanskeliggjorde samarbeidet. Det var jo å få til et bedre samarbeid mellom dem som var tankegangen (...) og jobbe for ungene, i stedet for at det ble fokusert så mye på forskjellen i meninger og sånt noe.

Imidlertid kommer hensynet til barna *meget* tydelig fram i alle fire saker, når informantene blir bedt om å fortelle hva man ønsket å finne løsninger på. Beskrivelsene av de ulike problemstillingene som ble utarbeidet til familierådet og svarene i familiens (handlings)plan, viser at en bedring for barna var et tydelig overordnet mål, som her:

Så spørsmålene her gikk mye på det å bedre forholdene for denne ungdommen ...

... men det handlet om hvordan skulle hun (barnet) få en god og trygg utvikling og være glad i alle sammen. Få lov til å leve sann fritt. Så de skulle lage en plan på det.

En «bedring for barna» var altså ikke dominerende i informantenes begrunnelser for *valget* av saker, men kom tydelig fram som det man ønsket å *oppnå* når saken først var valgt.

Betydningen av nettverket. I alle de fire sakene trekkes nettverket og storfamilien frem som viktig for valg av sak, men på forskjellige måter. Det handler om 1) nettverkets negative involvering, 2) ønske om bedring i forholdet mellom nettverket og foreldre og/eller barna, og 3) et ønske om større involvering, hjelp og støtte fra nettverket. Det er allerede sagt en del om de negative bidragene fra nettverket – spesielt tendensen til å ytterligere forsterke og polarisere foreldrekonflikten. I tre av de fire sakene i denne studien var nettverket enten en betydelig bidragsyter eller hovedkilde til konflikten, og var helt sentral i forklaringene på

hvorfor man valgte saken til pilotprosjektet. I den fjerde saken var nettverket ikke trukket fram som en negativ aktør i utgangspunktet, men utviklet seg til å bli det i løpet av familierådsmøtet:

... han følte at han ble bombardert. Med spørsmål (...) Og så til slutt hadde han ikke klart å si noe, så han hadde bare sittet der, og så var bombardementet voldsomt. Sånn trykk ...

Nettverket spilte altså en betydningsfull rolle i alle de fire sakene som inngikk i denne studien. Familieråd kan på mange måter egne seg godt til å adressere denne type saker og problematikk, da et av de viktigste kjennetegnene ved metoden – også kalt en av familierådets fem hjørnesteiner – er at den anerkjenner betydningen av å involverer utvidet familie og nettverk (Vik, 2009). Også flere av deltakerne snakket om familierådsmetodens inkludering av storfamilie og nettverk, og at dette aspektet muligens gjorde metoden spesielt gunstig for «bygde-Norge».

... Men du kan si at her hos oss så er det jo en større integrasjon med resten av familiene enn kanskje i en del andre steder, så det som er normalt hos oss er kanskje ikke normalt i Oslo. Skjønner du? Men det er jo også kanskje for mye av det også noen ganger, ikke sant, sånn at det får for stor betydning, og dermed noe mer komplisert. Men dermed blir jo de nettverksbitene viktigere for hele samspillet, og for ungene.

Et ønske om bedring i samarbeidet og forholdet mellom familie og nettverk var en annen viktig begrunnelse for valg av sak, og gjaldt i spesielt tre av tilfellene. Her var som allerede nevnt mye av forklaringen for valget drevet av et ønske om å dempe konflikten generelt, men også at nettverket skulle forenes i felles sak – nemlig en bedring for barna – og dra i samme retning.

Vi skulle lage store linjer om hvordan vi skulle kommunisere, hva slags holdninger vi skulle ha overfor hverandre, og hva som var viktig for jentas utvikling. Så det var.. vi lagde de store reglene, kan du si, kommunikasjonsregler.

I saken hvor formålet var å gjenopprette kontakten mellom ungdommen og familien på farssiden, var en bedring i forholdet til far og fars familie hovedgrunnen til gjennomføring av familierådet. At de voksne da måtte endre sin negative oppførsel, lå som premiss for en god løsning.

Et ønske om større involvering, hjelp og støtte i hverdagen fra nettverket var hovedgrunnen for familierådsutprøvingen i én av de fire sakene. Gutten det gjaldt opplevde

bl.a. vansker på skolen og i forhold til jevnaldrende, og både han og far ønsket hjelp fra fars familie til å mestre disse utfordringene på en bedre måte.

Hvorfor vi skal ha familieråd? Det var jo fordi at han føler seg mobbet, ikke inkludert på skolen (...) så hva tenker familien og nettverket tenkte kunne gjøres (...) han ønsket hjelp med.. ekstra leksehjelp (...) så det å få en utenforstående, altså en som han var trygg på og kunne gå å få litt hjelp hos.

Nettverket spilte altså en viktig rolle i informantenes begrunnelser i valg av saker, både som kilde til konflikt og som potensielle ressurser.

Praktisering, begrunnelser og forståelser av barns deltakelse?

Som tidligere beskrevet består et familierådsløp av tre faser; før (planlegging), under og etter (handling og oppfølging) selve familierådsmøtet. I tillegg består selve familierådsmøtet av tre deler; del 1 hvor familien og nettverket får relevant informasjon av fagpersoner, del 2 hvor familien og nettverket (alene) diskuterer seg fram til en handlingsplan, og del 3 hvor handlingsplanen presenteres og godkjennes.

Praktisering av barns deltakelse. De konkrete eksemplene på deltakelsesformer for barna i denne studien er mange. Med «deltakelse» tar jeg her utgangspunkt i en svært vid forståelse som da inkluderer *alle* de ulike måtene barna i studien blir involvert – eller ikke involvert – i familierådsprosessen på. Ulvik (2009) påpeker at det innenfor sosiokulturell teori ikke er et spørsmål *om* det finnes deltakelse, men at fokus heller må være på *hvilke måter* deltakelse skjer og på *hvilke muligheter* for deltakelse som finnes. Jeg har valgt å presentere resultatene fra studien «hierarkisk», fra det som kan ses som relativt omfattende- til mer begrensede muligheter for deltakelse og medvirkning.

Det er flere gode eksempler på at barna i denne studien ble involvert i familierådsprosessen, med omfattende grad av medvirkning og innflytelse. Med «omfattende muligheter for deltakelse» menes her bl.a. at barnet involveres gjennomgående i familierådsprosessen, får mulighet til å bli med på viktige møter og samlinger, får nødvendig tilrettelegging og støtte til meningsdannelse, blir gitt god og tilstrekkelig informasjon, og generelt blir sett som en autonom og kompetent aktør og subjekt av de voksne (Angel, 2010; Christiansen, 2012; Gulbrandsen, L. M., 2014; Strandbu, 2007, 2008; Ulvik, 2009). Strandbu (2007, 2008) understreker betydningen av at barnet blir lyttet til og spurt om sine tanker, ideer og meninger, og at disse blir tatt til etterretning og tillagt behørig vekt av saksbehandler, koordinator og andre voksne. L. M. Gulbrandsen (2014) påpeker at ansvaret for å tilrettelegge

for barns deltakelsesrom, må ligge på de voksne og spesielt på profesjonsutøverne, blant annet ved å skape samarbeidsformer som er tilpasset det enkelte barn.

I spesielt to av de fire sakene har barna omfattende muligheter for deltakelse, i stor grad tilrettelagt av de respektive familieterapeutene. I det ene tilfellet dreide det seg om en tenåringsgutt hvor det var tydelig at dette var *hans* sak, og hvor han var aktivt involvert i alle aspekter ved gjennomføringen av familierådet. Gutten samarbeidet tett med far og familieterapeut, og tok de fleste avgjørelsene i samråd med dem. De voksnes rolle i gjennomføringen av familierådsprosessen oppleves å være av mer rådgivende og støttende art, da det tydelig var guttens ønsker og meninger som sto i sentrum. Dette støttes også av familieterapeutens fortelling, som gjennomgående tar utgangspunkt i gutten og hans handlinger. Gutten medvirket – og tok til tider også styringen – i alle fasene av familierådsløpet. Han var spesielt aktiv i utarbeidelsen av problemstillinger til familierådet og tydelig på hva han ønsket at skulle komme ut av det. Familieterapeut la samtidig til rette bl.a. ved å gi god informasjon i forkant, hadde flere samtaler med gutten og far hvor ønsker og forutsetninger ble diskutert, samt instruerte representanter fra skole på formål med faginnleggene, som gutten forøvrig også fikk til gjennomlesing og godkjenning før selve møtet.

... fordi han hadde helt klare meninger om hvordan han tenkte at «dette har jeg lyst til å få, dette kunne jeg tenke meg, nei det vil jeg ikke», så han tenkte høyt, og vi satte strek og han utformet det til slutt selv ...

Det eneste tilfellet hvor deltakelsesmulighetene for denne gutten ble begrenset, var under selve familierådsmøtet og han, ifølge informanten, opplevde seg overkjørt og misforstått av enkelte familiemedlemmer. Da dette skjedde valgte han å forlate møtet, men ble sittende i et nærliggende rom mens nettverket fortsatte og familieterapeut fungerte som mediator. Deltakelse ble da forsøkt sikret ved at gutten fikk vite hva som ble diskutert, samtidig som han kunne komme med innspill til nettverket som da ble videreformidlet av familieterapeut.

I den andre aktuelle saken var deltakelsesformene noe annerledes, bl.a. fordi det her dreide seg om et mye yngre barn, ei jente på ca. tre år. Spesielt familieterapeut i saken foretok flere gode grep for å tilrettelegge og skape muligheter for deltakelse. Et eksempel er at han instruerte representanten fra barnehagen i å skrive et faginnlegg som satte barnet i fokus og som «beskrev jenta slik at det ble tegnet et bilde som satte seg godt inn i sjelen». Innlegget ble lest opp av saksbehandler selv på familierådsmøtet, og han forteller at han tydelig henvendte seg til jenta og involverte henne aktivt i opplesingen av dette:

... for da leste jeg opp det ... og så sa jeg det at «du kjenner han i barnehagen din?». Ja, det gjorde hun. «Du, vet du hva, nå skal du få høre litt om hva han har skrevet om deg», og så, hun satt som et tent lys» (...) For det var skrevet på en slik fin barnlig måte som gjorde at hun fikk det med seg (...) Jeg så på jenta og tok små pauser for å forsikre meg om at hun hadde hørt, jeg brukte stemmen bevisst slik at stemningen ble rettet inn mot barnet, og det var helt stille og alle så på jenta ...

I de fleste tilfellene av barns deltakelse i pilotprosjektet, er deltakelsen hovedsakelig avgrenset til ulike *deler* eller aspekter ved prosessen. Barna blir inkludert og gis muligheter for deltakelse (i større eller mindre grad) på noen områder, men ikke på andre. Mulighetene og tilfellene av deltakelse slik det fremstår i intervjuene, var størst i perioden *før selve familierådsmøtet*. De fleste barna var tilstede på kontrakts- og planleggingsmøtene i forkant, og ble – i litt varierende grad – gitt informasjon om hva familieråd var og hvorfor man tenkte å ha det. Flere av informantene nevner å ha benyttet «Mina-filmen» (en animasjonsfilm om familieråd laget med tanke på barn) til dette formålet. I de fleste tilfellene hadde barna i studien også en samtale med familieterapeut og/eller koordinator. Omfanget og innholdet i disse samtalen varierer ganske mye, fra meget kort og hovedsakelig rent informativt, til en lengre samtale hvor barnet også får mulighet til å uttrykke egne tanker og synspunkter. Det var i tillegg en del variasjon i rammene rundt samtalen, hvorpå noen ble gjennomført alene med barna i et eget rom, mens andre foregikk med foreldre tilstede og litt i forbifarten eller mens barnet løp litt fra eller til.

... ja vi snakka ehh, det var ikke så veldig mye, men jeg snakket med dem utenfor, etter møtet med familien ...

Det er verdt å merke seg at alle barna som omtales i denne masteroppgaven var tilstede på de fleste familierådsrelaterte møtene, som f.eks. kontraktsmøte og planleggingsmøter samt selve familierådsmøtet. Tilstedeværelse er imidlertid ikke ensbetydende med deltakelse, og bl.a. Strandbu og Vis (2008) påpeker at barns deltakelse må ses som en kommunikasjonsprosess. Barnet må da involveres helt fra starten, og videre gjennom hele familierådsløpet.

Vi hadde et møte som hører til familierådet ... ja så lagde vi problemstillinger, og da var vel ehh da var ungene der, men de engasjerte seg ikke mye i det ... Ett av barna utformet et forslag, men alderen var heller ikke så høy.

L. M. Gulbrandsen (2014, s. 153) peker på at om barn kjeder seg eller virker uinteressert, er det viktig å spørre seg om *hvorfor* barnet ikke virker interessert, og forsøke å ta utgangspunkt

i en «kontekstforankret samspillbasert forståelse». Hvilke deltakelsesmuligheter som er tilgjengelige er bl.a. avhengig av de voksnes forståelser og syn på barn, samt deres samarbeidsrepertoar i samhandling med barna (Gulbrandsen, L. M., 2014).

De tilfellene hvor så godt som alle barna var involvert og medvirkende, var i valg av mat til selve møtet og signering av handlingsplanene når denne var blitt godkjent. Om dette er å regne som reell deltakelse kan diskuteres, da ingen av disse deltakelses-formene hadde noen innvirkning på beslutningsprosessen og utfallet av saken. De fleste barna fikk også komme med forslag til hvem de ønsket tilstede på selve familierådsmøtet, og dette ble tydelig tatt hensyn til i iallfall to av sakene (med de eldste barna).

Ser vi på *selve familierådsmøtet*, var det også her flere situasjoner hvor barna fikk mulighet til å delta. For eksempel var alle barna tilstede under så godt som hele møtet. Unntaket er gutten som valgte å forlate møtet etter relativt kort tid inn i familiens del, men som til en viss grad medvirket indirekte via stedfortreder. Som allerede påpekt er ikke tilstedeværelse det samme som deltakelse, og spesielt i de to sakene som omfattet de yngste barna var inntrykket at de var mest *tilstede* på møtet og ikke så aktivt involvert i diskusjoner og beslutningsprosess.

Ja, det så ut som de likte seg ganske godt. For liksom det at de fór liksom og var litt fri. Var, løp litt ut i gangen og trappene og, ja jeg tror de gjorde mye.. de var liksom litt rundt omkring, det var jo kjempelenge å være der liksom ...

I tida *etter familierådsmøtet* var det ikke så mange eksempler på deltakelse for barna, og de færreste informantene hadde snakket med dem. Men her var det heller ikke mange situasjoner hvor det var aktuelt. For koordinatorene er dette som forventet, da deres jobb er over i det øyeblikket selve familierådsmøtet er ferdig. Det var kun i én av sakene hvor det kom klart frem at barnet det gjaldt ble fulgt opp i etterkant. I to av sakene hadde man noe kontakt med foreldrene men ikke barna, og i den fjerde saken er dette uvisst da jeg bare har intervjuet koordinator.

Alle barna som omtales i studien synes å ha deltatt i prosessen, dog med noe ulik grad av medvirkning og medbestemmelse i «forhold som vedrører» dem. Det er allerede nevnt at enkelte av barna kun var involvert i aspekter av relativt liten betydning, for eksempel avgjørelser på mat til møtet, signering av handlingsplanen, og ren tilstedeværelse på møtene. I saken med treåringen er det noe mer forståelig at det er få eksempler på direkte innflytelse og medvirkning i avgjørelsene som ble tatt. Som nevnt ble det både tilrettelagt og gjort gode

forsøk på å inkludere henne i starten på familierådsmøtet, men det var ingen som snakket ordentlig med henne om «saken», mye fordi far ønsket å skjerme henne:

Så hun fikk lov til å løpe fritt, det skal barn få lov til, men noen ganger så motiverer man dem til å sitte stille. Det ble ikke gjort i dette tilfellet, nesten tvert imot. Så jeg måtte bare innse at det første møtet ble ikke en prat mellom jenta og meg. Det ble det aldri heller etterpå heller, sånn at hennes forberedelse ble kanskje noe manglende. Hun skulle skjermes.

Jenta var tilstede under hele møtet, med unntak av to tilfeller hvor hun ble tatt ut av støttepersonen sin. I både koordinators og familieterapeuts fortelling fremstår dette som forsøk på å skjerme jenta, da det antas å ha oppstått noe konflikt under familierådets del 2. Begge gangene blir støttepersonen oppfordret til å ta med jenta inn igjen, bl.a. begrunnet med at dette nok ikke var noe verre enn hun hadde opplevd før, og at hennes tilstedeværelse var viktig i form av at de voksne tok seg mer sammen når det var barn tilstede. Her kan det synes som jentas tilstedeværelse eller «deltakelse», var mer et middel enn et mål i seg selv. Et spørsmål som dukker opp i relasjon til forsøket på skjerming av jenta og den påfølgende oppfordringen om å ta henne med tilbake, er hva jenta selv ønsket? Det er selvfølgelig godt mulig at hun ble spurt om dette, men det kommer ikke frem i intervjuene. På spørsmål om hvorvidt barna var tilstede på selve familierådsmøtet, sier en annen informant følgende:

Og at barna på en måte kan føle seg litt vel og.. her var det noen i familien som hadde med ungdommene sine og barna sine også, og dermed så hadde barna noen å snakke med der, ikke sant.

I en slik sammenheng kan dette utsagnet tolkes dithen at det ikke var noen forventning om at de aktuelle barna skulle være særlig delaktige i de voksnes diskusjon, men ble i stedet henvist til «barnebordet».

Begrunnelser og argumentasjon for barns deltakelse. I saken hvor gutten i tenårene deltok tilnærmet fullt, blir det ikke argumentert eller begrunnet noe særlig fra informantenes side. Det oppleves derimot at deltakelse på et slikt nivå tas helt for gitt, spesielt av familieterapeut i saken. At gutten skulle involveres og medvirke i alle deler av familierådsprosessen syntes å være en selvfølge.

I forbindelse med diskusjoner rundt selve familierådsmøtet rådet det i alle fire saker en holdning om at barna *skulle* delta, bl.a. begrunnet med at det var en del av familierådsmodellen.

Men jeg sa, jeg holdt på mitt og sa at «jo hun må være med, skal vi ha familieråd så må hun være med» ...

Et annet argument for barnets tilstedeværelse, var at det var viktig fordi det ofte la en demper på de voksne og konfliktnivået, og minnet de voksne på hvorfor de var der.

... Og det pleier å virke det skjønner du, hehe. Og de er flinke til å ta hensyn til barna. Så det verste er å skjerme barna, for da får de ikke være tilstede, og da må ikke de voksne skjerpe seg, og da blir det kanskje et dårligere resultat .. jeg skulle gjerne hatt med den jenta. Jeg tror hun kunne ha bidratt ved å ha vært mere tilstede ...

L. M. Guldbrandsen (2014, s. 39) påpeker at sosial deltakelse handler om «å ta del i situerte aktiviteter og sosiale samspill», og har stor betydning for barns utvikling og tilpasning. Det vi her ser eksempel på er at barns deltakelse eller tilstedeværelse ikke blir sett på som et mål i seg selv, men blir redusert til et middel.

En annen typer begrunnelse for hvorfor barn deltok – eller ikke deltok, var henvisning til barnets alder og/eller modenhet. I tilfeller hvor det var stor grad av deltakelse ble det ofte vist til hvor talefør og kompetent barnet var, som her:

Han er veldig oppegående. En ressurssterk gutt. Veldig reflektert og det gjorde jo saken egentlig ganske utfordrende og spennende for meg også ...

I tilfeller med færre deltakelsesmuligheter ble det ofte referert til (lav) alder, som her:

... men nå var ikke disse barna så gamle at de.. det var ikke så lett å ta opp problematikken med de. Ehh.. så jeg brukte ikke veldig mye tid på barna nei, og det du kan si de var, det har noe med alder å gjøre, fra 6-7 års alderen og oppover. Så rundt 6-7 års alderen så må vi vurdere hvor modne er de på en måte, ja.

Denne måten å forstå barns deltakelse er nært knyttet til en rettighetsdiskurs, hvor retten til deltakelse bl.a. knyttets opp mot barnets alder og modenhet, og det er opp til voksnes skjønnsmessige vurdering om barna er kompetente nok eller ikke (Ulvik, 2009). Det advares mot å legge altfor stor vekt på egenskaper ved barna – som kompetanse, alder, evner, ferdigheter, sårbarhet, mm. Ulvik (2009, s. 1152) råder praksisfeltet til å heller «utforske det spesifikke barnets forståelse, for så å bidra med tilpasset støtte». L. M. Gulbrandsen (2014, s. 153) påpeker at det er opp til de voksne og profesjonsutøvere å «skape samarbeidsformer som gir barnet mulighet for reell deltakelse og medvirkning». Men det er forståelig at man i gjennomføring av et familierådsløp – som i tillegg var en ny metode for de fleste

informantene – kan oppleve det utfordrende å få med *alle* alltid. Det er som flere av informantene påpeker, både en tid- og ressurskrevende prosess, med mye og mange å huske på og skulle ta hensyn til. I tillegg viser også forskningen at høye og fastlåste konflikter, har en tendens til å ta mye fokus og bli dominerende (Rønbeck et al., 2010).

Informantene hadde et tydelig fokus på at barn *skulle* og *måtte* være tilstede, noe som er en rimelig holdning siden familierådsmetoden legger stor vekt på barns deltakelse (og tilstedeværelse), samt at en del av formålet med familierådsutprøvingen var å involvere barn i familievernets arbeid. Strandbu (2007, 2008) understreker at det finnes flere måter for et barn å delta i familierådsprosessen på, og at tilstedeværelse på møter ikke alltid er verken nødvendig eller hensiktsmessig. Andre har påpekt at et for stort fokus på barn som aktører, kan «frarøve barn retten til ikke å svare og ikke klare å ordne opp på egen hånd» (Angel, 2010, s.143). Retten til å *ikke* delta er derfor et viktig aspekt ved barns rett til deltakelse og medvirkning (Angel, 2010). Denne problematikken kom ikke opp i noen av intervjuene, men gjorde seg (indirekte) gjeldene i én av sakene. Her velger gutten i tenårene å forlate familierådsmøtet kort tid inn i familiens del. Familieterapeuten forteller at gutten opprinnelig ønsket å dra hjem, og at han opplevde at de kanskje presset gutten litt i overkant til å skulle bli og fullføre.

... og da ble det en situasjon som var ubehagelig, synes jeg, og vanskelig fordi det.. det var viktig.. for prosjektet, at dette skulle lande. At det skulle ende med noe. Dette var saken. Og så jeg tenkte at nå må jeg passe meg, så ikke det blir viktigere enn at gutten føler seg hel og trygg ...

Det ble i intervjuene ikke sagt noe om *hvorfor* deltakelse i familierådsprosessen var viktig for barna selv. Begrunnelsene for deltakelse som kommer frem i intervjuene er enten knyttet til egenskaper ved barnet (alder og modning), hva man oppnår med det (konfliktdemping og påminnelse for de voksne), eller ved henvisning til lover og regler. I sakene med de yngste barna, hvor det også var mest konflikt, ble det ikke reflektert særlig rundt hvorvidt det var noe barna burde stå i. Som nevnt ble det tvert imot argumentert med at det var ekstra viktig for barna å være tilstede, da dette ville ha en dempende effekt på konflikten. En av informantene påpekte at dette nok ikke var det «verste de hadde opplevd».

... så sa jeg at «det er nok velment at du vil skjerme han, men han har opplevd større krangel enn det som er i dette møtet ...

På spørsmål om bruk og gjennomføring av familieråd i familievernnet versus barnevernet, svarer koordinatorene at de hovedsakelig ser få eller ingen vesentlige forskjeller. Men de legger til at erfaringsgrunnlaget fra saker i familievernnet er nokså begrenset. De reflekterer også over noen forskjeller mellom de to, som er knyttet til lovverket. Barnevernet har makt og kan komme med «trussel om hva som kan skje om man ikke har familieråd», det har ikke familievernnet. Men det kommer ikke fram noen synspunkter på hvilken betydning dette kan få for gjennomføring av familieråd i familievernnet. En annen forskjell er av mer faglig art; at familievernnet synes å ha bedre kjennskap til familien og saken i forkant av familierådet. En av koordinatorene forteller også at hun opplever at familievernnet stiller sterkere når det gjelder deres «kjennskap til barn og hvordan barn reagerer», at familievernnet jobber med «hele familien». På familierådene har det blant annet vist seg gjennom spesielt verdifulle innspill og bidrag i familierådets del 1 (de holder gode faginnlegg og er bedre på å skolere nettverket).

Ja, jeg kan bare si det ene som jeg tror jeg sa i stad også at, jeg føler at familievernnet har en kompetanse som mange i barnevernet ikke sitter med. Kanskje noen gjør det, men ehh som er veldig verdifulle i familieråd, i del 1 når de skal holde sitt faginnlegg. At de har noe å tilføre familierådet som jeg ofte føler mangler i barnevern.

Slik det fremkommer har informantene i de fire sakene anstrengt seg for å ha fokus på og drive frem «gode løsninger for barn». Bl.a. i utarbeidelsen av problemstillinger til familiens plan, samtaler og forberedning av deltakerne (spesielt de voksne), og ved å holde faginnlegg som ga familierådet nyttig informasjon og kunnskap om barns utvikling og hvordan barn reagerer på konflikt og uenighet.

Prosedyre og gjennomføring – implikasjoner for barna?

I løpet av intervjuene var det noen temaer om prosedyre og gjennomføring som ble løftet frem av informantene selv. De ble ikke direkte knyttet til barna og/eller barnas deltakelse i familierådet, men har likevel relevans også for de overordnede spørsmålene i prosjektet mitt.

Er metoden for rigid? Det forekom en del kommentarer og refleksjoner relatert til familierådsmetoden og gjennomføringen av denne. Flere av informantene, spesielt familieterapeutene, har opplevd metoden som rigid, og argumenterer for større fleksibilitet og muligheter for «skreddersøm», f.eks. i form av tilstedeværelse av fagpersoner i familierådets del 2 (familiens del). Det siste ble spesielt diskutert i tilfellene hvor det var høy konflikt, og ble da også aktuelt i to av sakene. I begge tilfeller oppsto det en fastlåst situasjon under familiens del, slik at fagpersonene vurderte det som nødvendig å gå inn og (over)styre for å

komme videre i prosessen og få en avslutning. Dette berører blant annet spenningen mellom profesjonelle og lekfolk:

... men jeg mener det at når det blir høykonflikter, så bør møtet ledes av oss, for å styrke ledelsen av møtet og ivareta konflik.. ehh håndteringa, og at det kan vi ikke da overlate til de selv. Så jeg tror at vi kunne forbedre familierådet i familievernet. For vi jobber med mange høye konflikter, og hvis vi skal tørre å bruke familieråd der det er høy konflikt, skjønner du?(...) Jeg mener at vi burde ha sagt at «nei nå overtar vi ledelsen, for nå blir det høy konflikt». For vi kan håndtere det på en bedre måte enn folk som ikke er profesjonelle, tror jeg.

Spenningen mellom rigiditet og fleksibilitet illustreres ytterligere ved at flere av informantene påpeker at de «gjorde som de skulle» når de beskriver gjennomføringen av familierådsprosessen og barnas plass i denne. Man kan til tider få inntrykk av en slags utkrysning av sjekkpunkter på en liste. Samtidig er det forståelig at man ved å ta i bruk en ny og ukjent metode, vil følge en mer oppskriftsmessig tilnærming i starten. Det var også informanter som var tydelig metodetro, og som var overbevist om at dette var riktig, og ikke bare fordi metoden var ny og ukjent. Det er relevant å relatere dette tilløpet til «drøfting» hos informantene til diskusjonen rundt manualbaserte metoder og behandlingsformer, særlig det som handler om konsekvenser for barn. Ulvik (2009, s. 1154) advarer bl.a. mot en praksis der «korrekt saksbehandling får forrang framfor målsettinger om forandring i et barns liv». Også Angel (2010, s. 147) påpeker en tendens til rutinisering av profesjonell praksis, og advarer om at i tilfeller hvor profesjonell kompetanse kommer i konflikt med systemkrav, vil barns stemme kunne forsvinne. På den ene siden kan bruk av manualbaserte metoder bidra med å sette fokus og gi struktur til prosessen. Samtidig bør det være mulighet for fleksibilitet og tilpasning, da ingen saker eller personer er like. Ved å skulle innføre bruk av familieråd over en rekke ulike tjenester og situasjoner, bør det derfor samtidig også vurderes om «one size» virkelig «fits all»? Dette spørsmålet blir kanskje ekstra viktig å stille når det er barn med i bildet?

Informantene viser også til forhold ved familierådsmetoden av mer praktisk art. Flere av familieterapeutene påpeker f.eks. at gjennomføringen av familieråd er en svært ressurs- og tidkrevende prosess, og understreker at rollefordelingen med koordinator og dennes bistand derfor er av stor betydning. Det ble også nevnt at det å skulle finne tidspunkt som passer for alle, var lettere sagt enn gjort. Flere av informantene forteller om familieråd som ble arrangert i helgene, med lange kjøreavstander i saker der deltakerne bodde et stykke fra hverandre. Det

var til tider også utfordrende å få fagpersoner til å delta på familierådet (eks. fra skole og barnehage), siden møtene ofte var utenfor vanlig arbeidstid.

... dette var på en søndag, altså akkurat der ligger vi vel på et systemproblem, tror jeg, at det kan være vanskelig å få fagpersoner til å stille. Jeg tror de skal være veldig engasjert og involvert i saken for at de vil bruke, hvertfall søndager eller helgedager, til det. Og så er det jo det at deres nettverk, det er jo folk som jobber, så det å spørre en haug med folk fri fra jobb kan være problematisk på en vanlig hverdag ... så det kan være at saken vil halte litt. Enten så får du fagfolkene til å suse innom veldig greit på en virkedag, og miste folk fra nettverket, eller så kan nettverket komme, og du får bare få fagfolk til å møte opp.

Et annet viktig element ved familierådsmodellen som trekkes frem av både koordinatorene og familieterapeuter, er betydningen av faginnleggene. Disse fremholdes som svært viktige bl.a. ved at de har potensiale til å legge føringer og sette rammen for den videre diskusjonen, spesielt ved å ha barna i sentrum og minne familierådet på at de er der for barnas skyld. I tillegg snakkes det en del om faginnleggenes evne til å skolere familierådet på god måte, f.eks. ved å gi viktig (fag)kunnskap til deltakere som ofte ikke besitter den typen kompetanse.

... derfor tror jeg det er mer og mer viktig at familievern og barnevern holder innlegg som på en måte skolerer deltakerne i familierådet (...) bare presisere det med innlegget til fagpersoner i del 1, det er utrolig viktig, at de kan gi noe faglig påfyll til familierådet. Til de som ikke jobber med barn og ungdom til daglig, det er veldig, veldig viktig, ja.

Spesielt to av informantene snakker om hvor viktig det er å informere og forberede de eksterne fagpersonene på forhånd, for at faginnleggene blir tilpasset det aktuelle barnet, og er i tråd med familierådets agenda og formål. Begge disse forteller at de instruerte representantene for henholdsvis skole og barnehage på både form og innhold i faginnleggene. I de tilfellene hvor dette ikke ble gjort, er kommentarene til disse innleggene mer kritiske.

Refleksjoner rundt koordinators oppgaver. Når det gjelder koordinatorene og koordinators rolle er det særlig to forhold som blir løftet fram – begge av koordinatorene selv, og begge handler om tid. Det ene som fremheves er den store betydningen av jobben som blir gjort i forbindelse med å besøke nettverket, særlig for å informere og forberede barnet og andre sentrale deltakere.

Når det er høyt konfliktnivå, så er akkurat den jobben vi gjør med å besøke nettverket den aller viktigste. Forberede nettverket på en god måte ...

Det blir i den forbindelse nevnt at man som koordinator har en fastsatt totalramme på 35 timer til rådighet pr. sak, og at dette ofte oppleves som knapt. Bl.a. ser man i noen saker et behov for å besøke enkelte i nettverket mer enn én gang, spesielt i tilfeller hvor det er høy konflikt. Også lange kjøreavstander og store nettverk bidrar til at de 35 timene fort spises opp. Lite tid og mange å rekke over kan medføre at samtaler og oppfølging av barna nedprioriteres. Som nevnt bør barns deltakelse ses som en gjennomgående og tilrettelagt prosess (Gulbrandsen, L. M., 2014; Strandbu, 2007, 2008; Strandbu & Vis, 2008), noe som også nødvendigvis krever tid. En mer fleksibel tidsramme vil kunne være et viktig bidra til god oppfølging av barn i familierådsprosessen.

... ja jeg vil bare tilføye det at i en del saker så føler du at det ikke er nok bare med ett besøk (...) at det kan være behov for å besøke enkelte personer flere ganger. Det er vanskelig å få til under den der midlertidige tidsrammen som man har på 35 timer, for det er ofte lange reiseavstander. Så jeg ser at i en del saker kan det være viktig å besøke noen personer flere ganger (...) Nettopp fordi at man får vite ting, og for at vi skal ivareta prosessen. Den personlige kontakten med nettverket er utrolig viktig, så å ta det på telefon er ikke det samme.

Det andre tidsrelaterte poenget som blir diskutert, er den brå avslutningen på koordinators jobb, den er over i det øyeblikket familierådsmøtet avsluttes. Koordinator får ikke vite noe om utviklingen i saken etter dette, så sant det ikke blir et oppfølgende familieråd. Denne koordinatoren ser det som uheldig at man går glipp av viktig tilbakemelding og dermed mulighet til å lære av sine erfaringer.

... vi som er koordinører, vi avslutter jobben vår der og da. Derfor får vi alltid vite veldig lite om det, det kan kanskje være et minus at vi ikke noen ganger får den erfaringen med å vite, hva har nytten vært av familierådet, ja. Så det er kanskje et minus med familierådet at vi nesten aldri får vite hvordan det har gått.

Ikke minst vil det være av stor betydning for koordinator å få vite noe om hvilken betydning familierådet og koordinators bidrag hadde for *barnet* over tid.

Erfaringer med KOR. Som nevnt er KOR (klient- og resultatstyrt praksis) et verktøy som er ment å styrke brukermedvirkning, ved at den enkelte bruker gir direkte tilbakemeldinger til behandling og tjenester. I prosjektbeskrivelsen fra Bufdir blir det presisert at KOR skal benyttes i alle saker hvor familieråd utprøves. KOR er allerede innført i familievernnet, og i forbindelse med utprøvingen av familieråd i familievernnet er forhåpningen fra direktoratets side at bruk av KOR skal bidra til å ytterligere styrke brukermedvirkningen.

De fleste informantene uttrykker imidlertid en del usikkerhet og blandede følelser når de snakker om hvilken plass KOR skulle ha i familierådsutprøvingen. De fleste er generelt positive til- og ser en nytteverdi i det å bruke KOR i forbindelse med familieråd, men de synes ikke det er godt nok integrert i familierådsløpet. Det handlet om mangel på instruksjoner og retningslinjer på *hvordan* det skulle brukes, foreløpig var det bare *at* det skulle brukes.

... så jeg tror det må jobbes litt mer med, hvordan dette skal gjøres. Altså timingen i det, og få det til å passe inn i temaet og fokus på en god måte (...) Vi fikk beskjed om KOR bare noen få dager før vi skulle ha møtet. De hadde ikke helt bestemt seg på inne i direktoratet hvordan den skulle gjøres nøyaktig heller. Vi fikk den meldingen på nesten samme uka som møtet skulle være, eller det var i alle fall veldig kort før, så vi hadde ikke fått ordentlig bygd det inn i rammeverket ...

Foreløpig ser det ut til at KOR ikke er tilstrekkelig prøvd ut innenfor familierådsmodellen til at man kan si hva det kan bety for brukermedvirkningen spesielt og for medvirkning for de yngste brukerne spesielt. Men kanskje kan KOR være et godt bidrag til å ytterligere løfte fram barna og sikre gjennomgående medvirkning, for eksempel ved å minne profesjonsutøverne på å snakke med barna på flere ulike tidspunkt i prosessen, samt bruke tilbakemeldingene til å tilpasse gjennomføringen til det konkrete barnets ønsker og behov.

AVSLUTTENDE DISKUSJON

Siktemålet med dette mastergradsprosjektet har vært å utforske barns plass i pilotutprøvingen av familieråd i familievernnet. Jeg har særlig vært opptatt av hvordan barns deltakelse ble *gjort* i de konkrete sakene, og hvordan informantene har reflektert rundt, snakket om og begrunnet de ulike praksisene og valgene som ble tatt.

Jeg har benyttet to hovedgrep. For det første den *empiriske tilnærmingen*, der jeg har forsøkt å gå så konkret som mulig inn i de fire familierådsløpene, både mht. hva barna gjorde, og de voksnes forståelse og tenkning rundt dette. For det andre har jeg benyttet en *teoretisk forståelse* av barns deltakelse, som peker på betydningen av å ha et *helhetlig* hverdagsperspektiv på barnet og hans eller hennes situasjon.

Hva kom ut av undersøkelsen?

Hva slags kunnskap har så kommet ut av *min* vinkling? For det første viser datamaterialet stor variasjon i måtene barns deltakelse gjøres på, innenfor rammene av familierådsmodellen. Noe av denne variasjonen er det nærliggende å tilskrive ulikheter ved barnet, barnets alder og aspekter ved den konkrete saken. Men man kan også forstå variasjonen i tilknytning til ulike forståelsesplattformer – altså måter å tenke på som får konsekvenser for barnas deltakelsesmuligheter. Som nevnt finnes det ulike perspektiver på barn, barndom og barns deltakelse (eks. Angel, 2010; Christiansen, 2012; Gulbrandsen, L. M., 2014). Det at noen av de voksne ønsket å skjerme barna, kan ses som eksempler på holdninger til barn som sårbare. Når enkelte barn også ble brukt til å dempe konflikt, blir de der og da gjort til et objekt. Den gjennomgående holdning om at barn skal være tilstede på familierådsmøtet, ligger tett på oppfatninger knyttet til en rettighetsdiskurs, og når det henvises til barns alder og modenhet i argumentasjonen, er det fremdeles innenfor en rettighetsdiskurs, man bare diskuterer premissene for deltakelse. Når flere av barna i studien blir gjennomgående aktivt involvert i prosessen, er dette eksempler på et syn på barn som kompetente aktører. Jeg ønsker å påpeke at ingen av disse måtene å se og tenke rundt barn på i utgangspunktet er «gale», men at det kan være uheldig om forståelsene blir altfor kategoriske og ensidige i sitt fokus. Med den store vektleggingen av barn som sosiale aktører, må man samtidig ikke glemme at barn faktisk også i mange tilfeller *er* sårbare, og har like mye rett til beskyttelse som til deltakelse (Angel, 2010; Christiansen, 2012; Gulbrandsen, L. M., 2014; Strandbu, 2007; Ulvik, 2009).

Som nevnt argumenterer jeg for et mer omfattende deltakelsesbegrep som supplerer rettighetstenkningen med en sosiokulturell utviklingspsykologisk teori, hvor bl.a. barns dagligliv får en mer sentral plass. «Hverdagsliv» kan fungere som et sensitiverende begrep for

profesjonelle som har med barn å gjøre ved at det bl.a. gir retning for undersøkelser og praksis (Gulbrandsen, L. M., 2014). Det er innenfor hverdagslivets ramme og organisering, at barn erfarer, fortolker og lever sine liv, og «gjør seg større». Et hverdagslivsperspektiv setter derfor fokus på nåtid så vel som framtid.

I dette teoretiske perspektivet ligger også noen muligheter for videreutvikling av familieråd som metode, både i familievern og barnevern. For å komme videre i arbeidet med å styrke barns deltakelse, må Barne-, ungdoms og familiedirektoratet (og andre offentlige instanser) tydeliggjøre hva slags barnesyn som ligger til grunn for innføringen av familieråd i familievernet, og sikre at prosedyren også avspeiler denne tenkningen. Det samme gjelder retningslinjer for *hvordan* det tenkes at barns deltakelse skal gjøres. Altså hvilken *plass* barn bør ha i familierådsløpet, med utgangspunkt i *hvorfor* barns gjennomgående medvirkning er viktig i seg selv (og ikke bare for saken eller en fjern fremtid).

Veien videre

Pilot-utprøvingen av familieråd i familievernet kan synes som et forsøk på å slå flere fluer i én smekk. Den skulle bidra til å *både* løfte frem og i større grad involvere barn i familievernets arbeid, og samtidig finne en «løsning» på utfordringen med å nå frem til de foreldrene som er i størst konflikt – og som altså ikke har hatt særlig nytte av familievernets tradisjonelle meklingsordning. Med mange ulike og potensielt svært komplekse situasjoner for profesjonsutøverne å skulle forholde seg til, er det viktig at de metodiske og prosessuelle aspektene ved familierådsmetoden også reflekterer dette. Det gjelder for eksempel i forhold til ressurser, tidsrammer og muligheter for fleksibel tilpasning, som vi har sett i denne undersøkelsen.

En utfordring for fagfolk i saker med høykonflikt er som nevnt å få flyttet fokuset fra konflikten mellom de voksne, over på barna og hvordan barnas hverdagssituasjon ser ut (Christiansen, 2012; Rønbeck et al., 2010). Det er en visse sjanse for at denne utfordringen kan bli enda større i familierådet, fordi det i gjennomføringen av et familieråd er mange hensyn å ta og mange sider ved gjennomføringen som krever oppmerksomhet. Dette var tilfellet i spesielt de to sakene med høy foreldrekonflikt i prosjektet mitt. Fokuset i gjennomføringen av disse sakene lå stort sett på konflikten og de voksne, mens de aktuelle barna og deres deltakelse kom litt på sidelinjen. Dette er noe som skjer også i andre sammenhenger, og skyldes ofte ifølge Christiansen (2012), at barna og deres meninger ikke vurderes som vesentlige for fremdriften og sakens beslutninger.

Hovedinntrykket jeg sitter igjen med, er at alle er enige om- og åpenbart ønsker det beste for barna, men at løsningene i stor grad anses å ligge hos de voksne. Barns deltakelse oppfattes *absolutt* som viktig, bare kanskje ikke viktig nok. Når det ikke framstår som viktig nok, handler det også om begrunnelser for deltakelse og det teoretiske grunnlaget. Jeg har argumentert for at sosiokulturelle barneforståelser som faglig posisjon, bør løftes mer frem og ses som både relevant og viktig. L. M. Gulbrandsen (2014) og Ulvik (2009) hører til de forskere som fremmer en sosiokulturell utviklingspsykologisk forståelse. Samtidig har de tatt forståelsen ett skritt videre ved å gjøre det tydelig hvordan den kan anvendes av profesjonelle i praksisfeltet. På denne måten tilbyr de et syn på barn og barns deltakelse som er solid forankret både empirisk og teoretisk, og som samtidig er praktisk anvendelig.

LITTERATURLISTE

- Andenæs, A. (1991). Fra undersøkelsesobjekt til medforsker? Livsformsintervju med 4-5 åringer. *Nordisk Psykologi*, 43(4), 274-292.
- Angel, B. Ø. (2010). Barnet som aktør og kunnskapsbærer: en utfordring for barnevernets profesjonelle ekspertise. *Norges Barnevern*, 3(87), 140-151. Hentet fra http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/136001/1/Angel_2010_Barnet.pdf
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2015, 8. februar). *Barnevernets arbeid*. Hentet 8. februar 2015 fra http://www.buudir.no/barnevern/Om_barnevernet/Om_barnevernet/
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2015, 6. februar). *Om familievern*. Hentet 6. februar 2015 fra http://www.buudir.no/Familie/Om_familievernet/
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2015, 30. mai). *Familieråd – gode løsninger for barnet i slekt og nettverk*. Hentet 30. mai 2015 fra http://www.buudir.no/barnevern/Tiltak_i_barnevernet/Familierad/
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology* 3(2): 77-101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Christiansen, Ø. (2012). Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører? *Norges barnevern*, 1-2(89), 16-30. Hentet fra https://www.idunn.no/tnb/2012/01-02/hvorfor_har_barnevernet_problemer_med_aa_se_og_behandle_barn
- Cierzo, C. & Keitel, M. A. (1999). Ethics in Qualitative Research. I M. Koapala & L. A. Suzuki (Red.), *Using qualitative methods in psychology* (s. 63-75). Thousand Oaks: Sage.
- FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989 (barnekonvensjonen). Hentet fra <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-konvensjon-om-barnets-rettigheter-Barnekonvensjonen>

- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Red.), *Handbook of qualitative research* (s. 105-117). London: Sage.
- Gulbrandsen, L. M., red. (2014). *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis: en utforskende tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, W. (2013). Foreldrekonflikter etter samlivsbrudd: En analyse av samspill og kilder til det fastlåsende. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 50(6), 538-551. Hentet fra http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=323342&a=3
- Haavind, H., red. (2000). *Kjønn og fortolkende metode: Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Hareide, J. red. (2011). Barn i familievernnet. Familievernets skriftserie nr. 1/2011. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Havnen, K. J. S. & Christiansen, Ø. (2014). *Kunnskapsstatus om familieråd: Erfaringer og effekter*. Bergen: Uni Research Helse, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, Vest.
- Høstmælingen, N., red. Kjørholt, E. S., red. & Sandberg, K. red. (2008). *Barnekonvensjonen: Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johansen, V. (2009). Teoriperspektiver på barndom og betydningen av sosiale strukturer. *Barn*, 1, 69-85. Hentet fra <https://www.ntnu.no/documents/10458/20989938/johansen.pdf>
- Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100 (barnevernloven). Hentet 15. mai 2015 fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100?q=barnevernloven>
- NESH (2006). *Guidelines for research ethics in the social sciences, law and the humanities*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.
- Ness, O., Reitan, R., Meling, A., Kristiansen, L., Husby, L., & Ekeland, T-J. (2014). Barns Fornemmelse for Brudd: Erfaringer med å vokse opp med skilte foreldre. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 51(10), 815-821. Hentet fra http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=429218&a=3

- Nilsen, W., Skipstein, A., & Gustavson, K. (2012). *Foreldrekonflikt, samlivsbrudd og mekling: Konsekvenser for barn og unge*. Rapport 2012:2. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Passer, M. W. & Smith, R. E. (2001). *Psychology: Frontiers and Applications*. New York: McGraw Hill.
- Ponteretto, J. G. (2010). Qualitative Research in Multicultural Psychology: Philosophical Underpinning, Popular Approaches, and Ethical Considerations. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 16(4), 581-589. Hentet fra <http://psycnet.apa.org/index.cfm?fa=buy.optionToBuy&id=2010-22619-018>
- Raundalen, M. (2009). Vårt syn på barn – et jubileum verd? *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 46(11), 1096-1097. Hentet fra http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=97390&a=4
- Raundalen, M. (2007). Det enkle barneperspektivet. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 44(2), 176-177. Hentet fra http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=226010&a=4
- Regjeringen (2012-2013). *Prop. 106 L (2012-2013): Endringer i barnevernloven*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/prop-106-l-20122013/id720934/>
- Regjeringen (2013). *Tildelingsbrev til Bufdir 2013*. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/tildelingsbrev/tildelingsbrev2013/tildelingsbrev_til_barne-_ungdoms-_og_familiedirektoratet_2013.pdf
- Rogoff, B. (2003). *The Cultural Nature of Human Development*. New York: Oxford University Press.
- Rød, O. (2010). Barns deltakelse i mekling og samværssaker – Barnehøringsmodellen som metode. *Fokus på familien*, 2, 115-134. Hentet fra <https://www.idunn.no/fokus/2010/02/art02>
- Rønbeck, K., Hagen, T. & Haavind, H. (2010). Foreldreposisjoner i bevegelse: Fra fastlåst konflikt til utvidet omsorg og empati for egne barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 47(8), 720-729. Hentet fra http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=119462&a=2

- Saasen, R. (2002). Familierådslag: Nye metoder – Nye muligheter. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 4, 186-192. Hentet fra http://www.idunn.no/nsa/2002/04/familieradslag_nye_metoder_nye_muligheter
- Skivenes, M. & Strandbu, A. (2004). Barn og familieråd: En analyse av det organisatoriske rammeverket for barns medvirkning i barnevernet. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, 7(4), 213-228. Hentet fra <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/1568/Artikkel2AS.pdf?sequence=>
- Smith, J. A., red. (2008). *Qualitative psychology: A Practical Guide to Research Methods*. (2. utg). London: Sage Publications Ltd.
- Strandbu, A. (2008). *Hvordan legge til rette for barns deltakelse i familierådets beslutningsprosess?* Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet fra <http://www.bufdir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00000703>
- Strandbu, A. (2007). *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Doktorgradsavhandling i pedagogikk. Institutt for pedagogikk og lærerutdanning. Universitetet i Tromsø. Hentet fra <http://www.bufdir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00000576>
- Strandbu, A. & Vis, S. A. (2008). *Barns deltakelse i barnevernssaker*. Tromsø: Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge. Hentet fra <https://uit.no/Content/233088/Barns%20deltakelse%20i%20barnevernet.pdf>
- Ulvik, O. S. (2009). Barns rett til deltakelse – teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelpers samarbeid med barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 46(12), 1148-1154. Hentet fra http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=98504&a=2
- Utdanningsdirektoratet (2014, 12. desember). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver: 1.4 Barn og barndom*. Hentet 12. desember 2014 fra <http://www.udir.no/Barnehage/Rammeplan/Rammeplan-for-barnehagens-innhold-og-oppgaver/>

- Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing & health sciences*, 15(3), 398-405. doi: 10.1111/nhs.12048.
- Vik, S. (2009). Familieråd i Norge – fra trylleformel til realisme. *Norges Barnevern*, 3(86), 172-182. Hentet fra <http://www.idunn.no/tnb/2009/03/art02>

VEDLEGG

Vedlegg 1: Informasjonsskriv

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt om «Barns deltakelse i familievernets utprøving av familierådsmodellen»

Bakgrunn og formål

Dette er en kvalitativ mastergradsstudie med utgangspunkt i et pågående pilotprosjekt ved Barne-, Ungdoms- og Familiedirektoratet (Bufdir). Pilotprosjektet har som formål å prøve ut familierådsmodellen i familievernet. I pilotprosjektet inngår 4 familievernkontor, og familieråd skal prøves ut i minst 3 saker ved hvert pilotkontor. I pilotstudien avgrenses utprøvingen av familieråd til "*Saker der det er samlivsbrudd med konflikt mellom partene og det skal finnes gode løsninger for barn.*".

Fokuset for mastergradsstudien vil være på barna som var involvert i pilotprosjektet; nærmere bestemt på hva familieterapeuter og koordinatorene kan fortelle om disse barna sett innenfor rammene av de ulike familierådsløpene.

I masterstudien ønsker jeg å intervju to ulike grupper (familieterapeuter og koordinatorene) som har "medvirket" i familierådsutprøvingen. Formålet er som nevnt å få deres opplevelser i forhold til barna i de ulike enkeltsakene.

I gjennomføring av studien vil det tas utgangspunkt i én sak fra hvert pilotkontor, hvor da *både* medvirkende familieterapeut og koordinator fra samme sak intervjues (man vil bli intervjuet én og én). Utvalget for denne mastergradsstudien er dermed avgrenset til familieterapeuter og koordinatorene som har deltatt i familierådsutprøvingen. Det vil være ønskelig at *både* terapeut og koordinator tilknyttet samme sak lar seg intervju. Totalt håper jeg å intervju 6 personer, som da utgjør 3 enkeltsaker.

Mastergradsstudien gjennomføres ved Universitetet i Oslo - Psykologisk Institutt.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Jeg vil benytte kvalitativt intervju til innhenting av datamateriale. Som nevnt vil det tas utgangspunkt i én sak fra hvert pilotkontor. Det er videre ønskelig å intervju *både* terapeut

og koordinator tilknyttet samme sak. Dette utgjør da totalt 6 informanter, 3 koordinatore og 3 terapeuter.

Det kvalitative intervjuet vil ta ca 1,5 time. Intervjudata vil bli registrert ved hjelp av lydopptak, samt notater. Jeg (masterstudent) vil selv gjennomføre alle intervju. Deltakelse i studien vil være lik for begge "grupper", dvs. at både deltakende terapeuter og koordinatore blir bedt om å gjennomføre ett intervju.

Det vil (muligens) bli innhentet generell anonymisert informasjon om den konkrete saken i forkant av intervjuet.

Spørsmålene i intervjuet vil blant annet omhandle:

- Spørsmål vedrørende den aktuelle familierådsprosessen/saken
- Hvilken rolle man selv spilte i gjennomføringen av familierådet
- Spørsmål om barnet/barna som deltok i familierådet
- Vurderinger av hva som fungerte og hva som ikke fungerte like bra

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil behandles konfidensielt og bli anonymisert. Ingen utenom min veileder vil få kjennskap til det du har fortalt under intervjuet. Jeg skal som nevnt selv gjennomføre intervjuene, og både jeg og veileder har taushetsplikt.

Når intervjuene er gjennomført vil de oppbevares nedlåst. Direkte personidentifiserende opplysninger vil erstattes med et referansenummer som viser til en atskilt navneliste (koblingsnøkkel). Koblingsnøkkel vil i tillegg oppbevares atskilt fra øvrig datamateriale.

Det vil kun være jeg og veileder som har tilgang til personopplysninger/datamateriale. Alt datamateriale vil lagres på passord-beskyttet ekstern harddisk, og oppbevares i låst arkivskap på veileders kontor. På denne måten hindres uvedkommende i å identifisere enkeltpersoner.

Det vil bli tatt forhåndsregler for å anonymisere alle personidentifiserende opplysninger, slik at deltakere ikke skal kunne gjenkjennes i publikasjonen. Det vil si at ingen skal kunne skjønne at du har deltatt i studien. Etter at masterprosjektet er avsluttet vil intervjuene bli makulert.

Prosjektslutt vil være **31.12.2015**, og alle personopplysninger og data vil bli anonymisert.

Praktiske forhold

Samtalen foregår der det passer best for deg. Dette avtales senere.

Dersom du ønsker å delta i studien ber jeg om at samtykkeerklæring med underskrift sendes meg så snart som mulig, helst innen en uke. Jeg tar kontakt etter at samtykkeerklæringen er mottatt.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med:

- **Alice Birgithe Andersen-Kleven** (masterstudent):
 - Telefon: 99329203
 - e-post: a.b.andersen@admin.uio.no
- **Agnes Andenæs** (veileder):
 - Telefon: 22845214
 - e-post: agnes.andenas@psykologi.uio.no

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Vennlig hilsen

Alice Birgithe Andersen-Kleven

Masterstudent

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

INTERVJUGUIDE

- 1. INTRODUKSJON og RAMMESETTING:** *Formålet med punkt 1 er å bruke litt tid i starten på å skape en dialog og personlig forbindelse. Man gir relevant praktisk informasjon, samtidig som informanten får tid til å "senke skuldrene"/eliminere utrygghet. (ca. 10-15 min.)*

a) Uformell prat

b) Informasjon

- I. Først og fremst vil jeg bare takke for at du ønsker å stille til intervju!
- II. Hvem er jeg (masterstudent): hvor kommer jeg fra, ol.
- III. Bakgrunn for intervjuet (Tema for samtalen, hva intervjuet skal brukes til, skriver ikke for Bufdir).
- IV. Hvorfor jeg ønsker å snakke med akkurat denne personen
- V. Dokumentasjon: Lydopptak, notater,
- VI. Taushetsplikt, anonymitet og samtykke: eks. at resultatene vil bli anonymisert, mulighet til å trekke seg på ethvert tidspunkt,
- VII. Viktig at man ikke oppgir personidentifiserende opplysninger om tredjepart i løpet av intervjuet.
- VIII. evt. Spørsmål fra informanten før vi setter i gang

Her startes lydopptaket!?

- 2. BAKGRUNN:** *Hensikt er å få relevant informasjon om informanten/demografiske data + gjøre personen trygg ved å varme opp med lette spørsmål. (Ca. 3 min)*

Vi starter med noen spørsmål om deg:

a) Navn

b) Alder

c) Utdannelse

- I. Hvor jobber du og hvilken stilling har du i bedriften?
- II. Hvor lenge har du jobbet her?
- III. Har du vært ansatt noen andre steder før du begynte her?
- IV. Hvordan har det seg at du har havnet her du er nå, og jobber med akkurat dette?

- 3. FAMILIERÅDSPROSESSEN I DEN KONKRETE SAKEN:** *om det spesifikke temaet jeg ønsker å få vite mer om, i dette tilfellet om FR som arbeidsmåte og barnets plass i FR-*

prosessen. Spørsmålene knyttes opp mot den aktuelle saken og informantens (arbeids)hverdag, for å få så konkrete svar som mulig. Her må det regnes med improvisasjon underveis siden det sannsynligvis vil komme opp andre svar enn det guiden legger til rette for. Husk oppfølgingsspørsmål og å oppfordre til konkrete beskrivelser og historiefortelling! (Ca. 30-40 min)

a) Da vil jeg gjerne høre litt om den aktuelle saken? Fortell så detaljert som mulig (men uten å oppgi personidentifiserende opplysninger)

- I. Hvorfor valgte dere/man å benytte FR i akkurat denne saken?
- II. Hva var det man ønsket å finne løsninger på?
- III. Kan du fortelle litt om hvem som var involvert i saken? Hvilke personer/instanser jobbet/samarbeidet du med?
 - Hva slags utvekslinger hadde dere på forhånd? Hvordan foregikk kontakten?
 - Hadde du noen utvekslinger med foreldre/familie og barnet?
 - i. Om hva? Hvor/På hvilken måte?
- IV. Hvordan stilte familien (spesielt foreldrene/barnet) seg til forslaget om FR?
- V. Hvilke forberedelser ble gjort i forkant av selve møtet?
 - Hva gjorde du? Gjorde familien/barnet noe?
 - i. Både praktiske og mer «faglige» forberedelser
 - Var det noen tilpasninger/hensyn som måtte tas i forbindelsen med forberedelsene (til familiens/barnets hverdagsliv)? Hvorfor?

b) Så har vi kommet fram til selve FR-møtet. Først rammene:

- I. Hvor ble det FR –møtet hold og hvor lenge varte det?
 - Hvorfor akkurat der?
- II. Fortell litt om hva som foregikk i tidsrommet før det «offisielle» programmet startet
 - Når ankom familien? Hva ble det snakket om? snakket du med noen? Osv.

c) Og så vil jeg gjerne høre nærmere om selve møtet, igjen så detaljert som mulig. Følg gjerne strukturen i FR-prosessen! (Benytt figur av familierådsløpet som hjelpemiddel!)

Hjelpespørsmål/viktige punkter:

I. La oss starte med Fase 1: Alle er tilstede

- Hvem var tilstede/deltok på selve familierådsmøtet?
 - i. Kom/deltok alle som ble invitert?
 - Evt. fagpersoner?
 - ii. Hvilke roller (støtteperson/talsperson, sekretær, ordstyrer).
 - iii. Var barnet tilstede? (helt/delvis)
- Hva snakket/informerte dere om? Hva gjorde du?

- i. Snakket du med noen av deltakerne? Om hva? På hvilken måte/Hvor?
- ii. Hvem andre snakket/uttalte seg?
 - Var det noen av familien/nettverket som sa noe?
 - Sa barnet noe?

II. Så er vi kommet til Fase 2 av selve FR-møtet: Familiens del
(familieterapeut eller koordinator er ikke tilstede)

- Kan du fortelle om hva som skjedde i denne fasen?
 - i. Hva gjorde du? Hvor var du?
 - ii. Snakket du med noen i løpet av denne tiden? Om hva?
 - Hvor befant barnet seg i løpet av denne fasen?
 - Hadde du noen kontakt med foreldrene/barnet her, og hva handlet den i så fall om? Hvor skjedde denne kontakten?
 - Var det noen andre som var sammen med/snakket med barnet? Hva gjorde de evt.?
 - Opplevde du at barnet fikk med seg det som skjedde? Hvordan ble han/hun evt. trukket inn?

III. Og til slutt Fase 3: Evaluering/gjennomgang av handlingsplan og avslutning (Familievernaterapeut og koordinator kommer inn igjen)

- Kan du fortelle litt om handlingsplanen som ble presentert?
 - i. Hvem var tilstede da denne ble presentert?
 - ii. Hvem leste den opp?
- Hvilke ulike synspunkter kom opp, og hvordan ble dere evt. enige?
- Ble planen godkjent, og hva tenker du om den?
 - i. Hvordan tenker du at innholdet/punktene i handlingsplanen vil kunne påvirke familien og barnets hverdag(sliv)?
 - ii. Hva er det som gjør at du tenker det? (Hva informanten bygger sine vurderinger på)
- Hvem hadde du kontakt med i denne fasen? Om hva?
 - i. Hvordan ble barnet trukket inn i denne delen av FR?

- ii. Fikk du inntrykk av hvordan barnet oppfattet handlingsplanen, og hvilke meninger det evt. hadde?
- iii. Hvem snakket evt. med barnet?

d) Kan du fortelle litt om hva som skjedde *etter* selve møtet og tiden i etterkant?

- I. Hva gjorde du?
- II. Har du snakket med noen om handlingsplanen og det som skjedde på FR-møtet i etterkant?
 - Hva snakket dere om?
 - Har du snakket med familien og barnet om innholdet i handlingsplanen i etterkant? Om hva da evt.?
- III. Hvordan tror du at deltakerne/familien opplevde FR-prosessen? Både i sin helhet og de ulike fasene for seg!?
 - Spesielt foreldrene/familien og barnet
 - Det å delta og selv få utforme forslag til handlingsplan?
 - Informasjonen gitt i fase 1?
 - Det at barnet evt. var til stede?
- IV. Hva er det som gjør at du tenker det? (Hva informanten bygger sine vurderinger på)

e) Har det vært, eller avtalt et oppfølgende FR?

- I. Hva er/var formålet med dette møtet?
- II. Hvem deltok/deltar?
- III. Hva gjorde du? Hva tenker du å gjøre?
- IV. Hvem snakket du med/skal du snakke med?
- V. Hva kom dere frem til/hva håper du at man kommer frem til?

4. KOR (klient- og resultatstyrt praksis): *Punkt 5, om KOR er inkludert da det er gitt en sentral plass i Bufdirs pilotprosjekt. Spørsmålene i intervjuet fokuserer spesifikt på hvordan KOR var nyttig for barneperspektivet. Spørsmål om KOR blir hovedsakelig relevant i intervju med familieterapeutene.* (Ca. 3 min)

Så har jeg noen få spørsmål om KOR:

- a) Kan du fortelle litt om KOR og om den ble benyttet i din sak?

- I. På hvilken måte ble KOR benyttet i saken (når/hvor/hvem)?
- b) Hva tenker du om å bruke KOR i en familierådsprosess?
- I. Opplevde du at KOR var nyttig i denne spesifikke saken?
- På hvilken måte? Evt. Ikke?
 - i. Hvor nyttig var kor for sakens utvikling (og barnet spesielt)?
 - ii. Hva hadde KOR å si for barnets plass i saken?
 - iii. Opplevde du KOR som en «naturlig» del av FR-prosessen?
Evt. på hvilken måte da?

5. OPPSUMMERING OG STORE LINJER: *Hovedfunn og store linjer blir gjennomgått og oppsummert. Dette for å sikre felles forståelse og evt. klargjøring av utdelte elementer. Informant gis også mulighet til å komme med kommentarer, tilføyelser og eventuelle spørsmål.* (Ca. 10 min)

- a) Nå nærmer vi oss slutten på intervjuet, og da vil jeg gjerne høre litt hva du tenker om bruk av FR i familievernet:

- I. Synes du at FR-metoden bidro til å gjøre situasjonen for barnet og evt. familien bedre?
- Har du noen tanker rundt bruk av FR som problemløsningsmetode sammenlignet med andre metoder som blir brukt i familievernet?
(Kun aktuelt for familieterapeutene)
- II. Hva synes du fungerte? (I den aktuelle saken)
- Eks. gjennomføring, metode, samhandling, etc.
- III. Hva synes du ikke fungerte like bra? (I den aktuelle saken)
- Gjorde du noe spesielt for å evt. forsøke å løse dette?
- IV. Hvis du kunne endret på- eller gjort noe annerledes, hva ville det da ha vært og hvorfor?
- V. Hvis du skulle beskrive den perfekte familierådsprosessen, hvordan ville den se ut?
- Hva er det som gjør at du tenker det? (Hva informanten bygger sine vurderinger på)
- VI. Ser du noen forskjeller med familierådsgjennomføringen i familievernet, versus f.eks. barnevernet? (Kun aktuelt for koordinatorene)

- b) Oppsummere «funn»

- c) Har jeg forstått deg riktig? (Klargjøring)
- d) Noe du vil legge til?

6. TIL SLUTT: *Hensikt å sikre at informanten ikke sitter igjen med noe «uforløst», og at han/hun er innerforstått med målet med samtalen.* (Ca. 5 min)

Helt avslutningsvis vil jeg gjerne bare ...

- a) Gjenta kort om hvordan intervjuet skal brukes; masteroppgaven, anonymisering, etc.
- b) Om samtalen
 - I. Hvordan synes du det har vært å være med på dette intervjuet?
Totalopplevelse (ok/ikke ok)
 - II. Er det noe vi har snakket om som du opplevde ubehagelig?
 - III. Er det noe vi har snakket om som du ikke ønsker at skal brukes i studien?
- c) Og så er det bare å ta kontakt dersom det er noe du kommer på, eller ønsker å snakke om i etterkant.
- d) Eventuelt

Tusen takk igjen for at du tok deg tid til å snakke med meg!